"Khynriam U Pnar, U Bhoi U War
U dei u Paid Khasi Baroh"

U TIEWIALUH

E. BREKTIST. R. WANSWETT

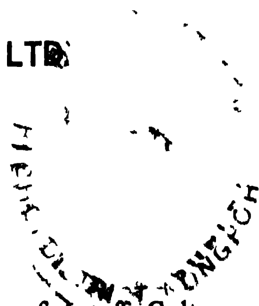
U TIEWIALUH

E. Brektist R. Wanswett

2001

ISBN 81-86534-10-5

JALANI PUBLISHERS PVT. LTD.
LONG MAN
NONGRIM HILLS
SHILLONG- 793 003.
MEGHALAYA, INDIA

Published By Financial Assistant - Department of Art & Culture, Meghalaya.

U. TIEWIALUH

Ka ka sngi plie syrdeng ia u mot U Tirot Sing Syiem (BKHDUB) u Sordar jong ka shnong Laitkynsew lem bad ka tnga jong u ka kong Eliak Marpna ki la ia rai ban leit sha Mairang. U Sordar jong ka shnong Laitkynsew lei lei u da hap ban leit khnang khnang namar ba u Syiem jong ka hima Khadsawphra u la khot ia u Sordar Laitkynsew ba u dei ban wan khnang. U Sordar bad ka kong Eliak ki la ia wer briew ban leit bun ia ki sha Mawmluh. Te namar ba kin ialam bad arngut ki khun, i la ia wer ruh de lem bad arngut laingut ki nongkit briew ban kit ia ki khun jong ki ha la ki khoh kitbriew na Laitkynsew sha Mawmluh ban kiew pat da ka kali motor na Mawmluh sha Laban.

Ynda ki la poi ha Mawmluh ki la kiew da ka kali motor kaba wan phai sha Laban. Ha Laban pat ki da sah miet shi miet ha iing jong ki ba ha iing. Ki la mih na Laban dang step da ka kali step ban leit sha Mairang.

Namar ba ka don ka jingthut ka kali ha lynti, ki la poi ha Mairang ha ka por ba la mar shiteng palat ka jingpyniaid ia kata ka jingialang pyndonburom bad ka jing plie syrdeng ia u mot u Tirot Sing Syiem (BKHDUB).

U Sordar Laitkynsew u la ong ia la ka tnga ba kan nang peit nang sumar ia ki khun bad ia lade u la leit bak bak ban ia kynduh ia U Syiem lem bad ia ki kynrem ki lyndan. Ka kong Eliak ka la shong jah thait ha pajih na ka dara ba la pynkhreh ia kata ka kam. Kam shym ioh por shuh ban leit sha iing ka hymmen trai jong ka. Ka shong ap hangta. Hynrei tang shu wai kata ka jingialang ka la iohi ia u khun nyngkong jong ka hymmen nyngkong jong ka hapdeng uta u paitbah ba mih lang na kata ka jingialang. Da kaba phuhmut phuhmat ka la pyrta :-

Eliak. Rai ....Rai.........ko Railaidong. (Ka kyrteng jong u).

U Railaidong u la iohsngew ia kata ka jingkhot-pyrta ia ka kyrteng jong u. U la phai ban peit sha kata ka liang ba u iohsngew ia kata ka jingkhot. U la shu kmen kyndit kyndit haba u iohi ia i kong Eliak. U la mareh stet thui thui da ka jingkmen phuhsamrkhie bym lah tip briew shuh. Ynda u la poi hajan u la ong :-

Rai. Wa i Meirit ....i Meirit. Phi ruh phi wan mo ?. I Parit Sordar ruh i wan em ?

Eliak. (I kynthup ia u Rai. I doh i dait).
Hooid phi khun. Phim i nga wan ialam lang ia kine ki hep arngut. I parit Sordar te i dang leit ia kynduh ia u Syiem ia ki Myntri.

Rai. Ka duh kali ha lynti ne Meirit ba..... phi ia poi slem. ?

Eliak. Ho oid phi khun. Hamar kato ka khongdong tang shu lait na shnong Sohiong, ka shu shit kynsan kynsan kata ka engin jong ka kali bad la shu sangeh jlang.

U Railaidong u kdup da doh da dait ia kita ki para kur na Laitkynsew lem bad rkhie ka kmen shahoit mahoit haduh bym da i tip briew shuh.

Eliak. Rai .... i Mei jong phi ia wan em....?

Rai Ho oid Meirit. I Mei te i ia bun kam palat. I ia peit lang ia ka jingpynkhreh. Ia ka sha ka dud, u kwai u tympew, ka khawai ka dawai ia u paid u hajar, kum ha kane ka sngi te phi Meirit.

Eliak. Ngin ia ap lang ia i Mei jong phi Rai. ?

Rai. I Mei te ioh ia slem kat ban da dep ki jongdonkam baroh. Phi Meirit ....ieih ieih ngan da leit iathuh manga ba phi la poi dier. Te ba ngin ia nang leit noh ma ngi sha iing. Ngan ong ruh ia i Mei ba tang shu dep ki kam in wan noh bran bran.

Eliak. Hooid phi khun.

U Railaidong ua la iaid mareh stet ban leit ia shem ia la i Kmie. Tang shiphang hi une u la wan mareh shahe bad u la iathuh ia i Meirit Eliak ba u la bthah ia la i Kmie ba in wan kloi bran bran sha iing ynda la dep ki kam baroh.

Eliak. Kata ngin nang ia leit ma ngi mo khun ?.

Rai. Hooid Meirit. Ia .....ia ......ngin nang ia leit noh ma ngi.

Ka iing jong i hymmen nyngkong jong i kong Eliak ka jngai kumba ar mer ei ei. Tangba ka lynti iaid kjat te kaba madan bad ka sharing khyndiat khynsoit. U Rai u shu rah pynshong ha skhep ia iwei i para kur ba khamrit bad ia iwei pat u shu btin tan ti.

KA SHNONG LAITKYNSEW.

Ka shnong Laitkynsew ka don ha thaiñ ri War Shella. Ka ia dei pud bad ka shnong Nongwar (Shella Confederacy), Nongkroh, Sohsarat bad Tyrna (Sirdarships). Kiba kham bun eh ki nongshong shnong kidei kiba ka na hima Khadsawphra, na ki thaiñ Mawiang bad katto katne kiba ia shongkha shongman na ia ki thaiñ ki thaiñ.

Ha ka jingphetwir na kata ka thma hyndai, ki War ki la shu ai ei sngewbha ia ki nongphetwir ba kin shong kin sah ha tnum jong u wei u lum kyntoit ba la ker sawdong da ki khlaw tang ban ioh ban thoh diengiap, dieng iing dieng sem, ban rep ban riang.

Halor jong uta u lum ki mih ki phlang ba jyrngam, ki kdaittah ki kdaitot. Ha ki sharing ki ieng ki diengsning, ki diengngan, ki dieng sohstap, ki diengsohot, ki diengsong, ki diengbai bad ki hajar jait ki dieng ba ju kynrei ha ri War. Ki don ruh kiwei pat ki jait dieng ba ju pynmih ia ki soh bam rneng kum ki sohkhawiong, sohjadaw, soh khyllung, sohkhlot, sohlapong, sohshiat, soheitblang, kwai sohlaper, soh tympew, bym lah shuh ban jer lut hangne.

Ha ki wah duid bad ki wah rit ki shong buhai ki shersyngkai, ki sheriong, ki tham, ki shymprong, ki dohthlilum, ki japieh, ki khalynjri, ki khasaw dap tda. Ka briew ki ju leit tong tyrsong, ki ju leit khwai khamtam ha ki por synrai ban ioh shet jyntah lang bad ki jhur lam byrjew kum u hurdohmaw ba haba bam ja ka shu syntuid ka ja na u pdot sha kpoh ar pliang lai pliang kynton, ba la phngian hadùh ban da pisa da lynga ka kpoh kat ban da kyllan umphniangbam tang ban sngew jynsur.

Ha ki hali ha ki pynthor ki briew naduh ka por noh synrai khamtam ba la dep ot kba ki thung ki tyrso, ki kubi, ki phul kubi, ki phan lem bad kiwei kiwei de ki jhur ba long jyntah. Ki bam ia lade, ki die ha ki hat shnong, bad ki pynkiew jhur ruh wat haduh iewbah Sohra.

Ki thung ruh ia u phan myngngor, u phan lieh, u phan sawlia, u phan dieng lem baroh kiwei ki jait phan. Ka sboh ia ki jhur ki ai da ka eit masi ba ioh na kito kiba ri masi kiba ai dud pyndap ia kito ki shnong kiba marjan. Hynrei ka sboh kaba kham bun hi ki ioh na kaba thang bun.

Ha ba thung ia u phan shynreh pat ki ju leit wad na khlaw ia ki diengtlai ba la iap bad ba la pyut ka ja tlai baroh hapoh. Ki khet lyngkhot ia ka diengtlai ba la pyut bad ba la long kum ka ksing. Ka jingjrong jong kawei ka lyngkhot kat ba mang. Kum ha khohsiew, ha syngkai ha sohpet ne ha sohbuiñ. Ki pyndap khyndew bad sboh ia ka ksing mam. Haba la pynieng ia kane ka ksing ha ka jaka ban ioh pynshaniah, ne ha trai dieng. Ki sa thung ia u symbai phan shynreh. U phan shynreh u san arsut na khlieh sha trai. Ki briew kiba la ju mlien ki antad tip thik thik ba u phan shynreh ba la thung kat kum ka jingjrong ki ksing la ha khohsiew, syngkai, sohpet ne sohbuiñ u la shei ha sla khyndew namar ba u phan shynreh um ju iap u symbai. U mih shi mih ynda la dei por man la ka snem. Haba ki la antad thik thik ba u phan u la shei khyndew ki sa thlieh arliang ia ka ksing. Ki sei noh ia u phan u ba jrong mlun. Ia ka ksing tlai pat ki sa teh pynlong ksing biang ban ioh thung phan shynreh pat hadien ha bud. Kumne ki ju leh ruh ia ki dieng baroh kiba long ksing.

Kiba kham bun ki briew jong ka shnong Laitkynsew ki dei kiba khaii pateng. Ka shnong hi ka long ha pdeng ki war Shella, Nongkroh bad Sohsarat. Ki thied ia ki syiar ki pylleng, ki dohkha ba mih na hat Majai, Hat Tharia bad Hat Shella. La shai dang riew u 'iar nyngkong ki la kit la bah ban wan pynpoi ha Mawmluh ban pynkit pat da ka kali step ban poi ha lewduh dang khyndai ne shiphew baje.

Ki briew kiba shong sawdong ki shnong jong ka lewduh ha Laban ki ju ia beh ban leit thied 'Khaim' mynstep haba ki la kheiñ antad ba la poi ki kali step na Sohra. Ki dohkha ki dang im khloit khloit ban ot ruh dang mih snam. Ka snier dohkha ruh ban sdieh ka dang mih khleiñ bad sma smeh. Ka khleiñ ba mih haba sdieh ruh dang long ban shet jyntah dohkha. Ia ki snier ba la sdieh pat ki khleh piat, sohmyngken ban tah ja.

Ha shnong Laitkynsew ha ka dong kaba ki khot ka dong mission ka don ka iing shong pyngngad jong ki missionery Presbytarian bad kito ki sahep khristan ba wan shang peit pyrthei bad ia ki kam balang. Don ruh ka Middle English School. Ka Shella Presbytary ka la pynmih ha kane hi ka School ban kiew haduh class Viii ba la khot kyrteng ka Shela Presbytary Proceeding High School. Hynrei ha ka partition ka Pakistan kam shah shuh ban ia khaii pateng bad ka India. Ka East Pakistan kaba long ka bynta jong ka Pakistan bad kaba long ha ki thaiñ khappud. Ka jingioh jingkot jong ki briew ha war Shela ka la troiñ

thiaw. Ki briew tang ban ioh ja kyntien ruh la shu ia kyrthat suhsat. Ia ka Proceeding High School ym shym lah ban kyrshan shuh. La sah biang ka Middle English School haduh mynta.

Ia ka compound jong ka iing shong ki sahep missionery, ia ka iing mane Prebytarian, ia ka M.E. School, ia ka iing u Head Master ka M. E. School bad ia ka hostel jong ka M.E School la ker da ka kynroh kaba jrong rynieng haduh tyrpeng baroh shi lynter. Ia ka surok kulai jong ki phareng kaba iaid lyngba ia ka shnong Laitkynsew la siang mawsatap skhem.

Ha khlieh shnong Laitkynsew ka don ka iing mane jong ka Balang Catholic bad ka iing shong pyngngad ki Brothers bad Fathers jong ka Balang Catholic hi. Shi sien shi snem ka balang Catholic ka ju pynlong ka procession na Laitkynsew haduh shnong nongwar. Ki wan hiar ki Fathers, ki Brothers na Shillong bad nawei nawei ban iaid procession. Ha ki jingrwai ki ju tem da ki violins ki piano accordians ryngkat ryngkat. U paid ka balang Catholic na kylleng sawdong, khatam na ri War ki wan sha kane ka procession. Janmiet ki pynlong ka ingialehkai drama, ka jingpyni magic lynten, ki jingrwai jingsiaw bad ki jingleh magic.

Ka Laitkynsew Post Office ka dei ka Post Office (Iing Dak) kaba pynpoi ia ki shithi, ki kot khubor, ki parcel ia baroh ki shnong ki badei jong kito ki thaiñ ri War naduh ki shnong Mawlong, Wahlong, Tyrna, Nongriat, Mynteng, Tynrong, ki shnong War Shela bad ka shnong Laitkynsew hi.

Ia u khlieh (Head) jong ka Post Office la ju khot u Dak. Une u nongkit dak u kit ia ki dak baroh kiba wan poi ha post office ha Laitkynsew sha ka post office ha Nongsawlia. U lum ruh ia ki dak ba poi ha post office Nongsawlia ban kit sha Laitkynsew post office na ka bynta ki shnong ba hap hapoh ka post office Laitkynsew. U laid da ka kjat thop shi thop khlem pep sngi la shit kyrang ka sngi, la shit lhyop, la lapbah lap-san ne la rang; tlang bad lyiur. Ki briew ha ki shnong ba dei leit dei wan U Dak ki ju tip ban khieñ por (baje por) haba u leit u wan U Dak namar u don ka baje por bad u ju mih ha ka por wat la tlang ne lyiur.

Na ka shnong Laitkynsew la mih u wei u briew uba radbah shi katdei ia uba ka ri India baroh kawei katip bad ka pyrthei ruh ka tip. Ka kyrteng uta u riewradbah ka long u bah George Gilbert Swell. (Pule ia ka kot lyngkdop ba la thoh da u

(H. W. Sten Shaphang U.G.G. Swell)

Ynda u la poi ha khmat ka phrah, U Raila-idong u la plie ia ka phrah. U shim kynthup ia kita ki para na Laitkynsew u da pynshong ia ki ha skhep. U la rung shapoh iing bud marbud ia Meirit Eliak. Ynda la dep buh ki tiar ki tar jong i Meirit Eliak bad katba ki dang ia shong jahthait, i Kmie jong u Railaidong i la Wan rung shait shait.

Kmie u Rai. Wa .... i heprit Eliak..? Ki khun ruh phi wan ialam mo ...? Ale hangne khun ale.

(I shim i doh i dait).

I hep Sordar ruh i wan em .....?

Eliak. I wan lang. I to i dang leit ia kynduh ia shem ia ki Syiem ki myntri ba .... ngi ia poi slem eh. Ka duh ka kali ha lynti.

Kmie u Rai. Ka kam kali te yn sa ia ong pat da kumno .? Sa ka surok ruh kaba dang khoh ruh khoh ram. Nga ngeit ba ki Syiem, ki myntri kin ym bat daw ei ei ia kata.

Eliak. Toi phi. Ia kaei kaei kaba shu jia na madan ha madan

Kmie U Rai. Ban ia kynat ia kata te na u tohjaw kylla poi pynban sha u thung. Rai ko Rai.

Rai Oi Mei.

Kmie u Rai. Kan bha ba phi dung kba noh ba dang shai kumne. Dung noh da u to u kba ba don ha u pdung uba heh tam eh.

U Railaidong u la leit shim ia u kba u ba don ha u.pdung heh. U la sei la u thlong u synrei, ki prah ki shang. U khot ia kita ki para kur na Laitkynsew ba kin wan ia dung ia peh khaw peh kba lang tang ba kin byrngia. U la ai ia ki da ki synrei kiba kham rit. Katba u Railaidong u dang dung kba, dang peh dang tai khaw, kita baroh arngut ha iing shipara ki ia pur khana:-

Kmie u Rai. Kumno heprit ...? Ka bha ka kamai kajih sha Laitkynsew ...?

Eliak. Ka shu bit hi. Nga te nga plie da ka dukan die jingdie.

Kmie u Rai. Kiei ki jingdie phi buh...?

Eliak. Nga buh kawei ka dukan ha shong. Nga leit die jingdie ruh ha hat Shela man la ka hat. Nga buh ki piat, ki

sohmyngken, ki ksai suh jaiñ, ki ksai rusom, ki thyrnia, ki jingbam tah sha, u khaw, ka shini, u slasha. Kiba bun hi ki jingdie kum u mawthoh, ka sleit, u let, ki kopi, ka kot sada, ki envelop bad kiwei de ki jingdie ba don kam ki briew man la ka por.

Kmie u Rai. Ki war shato te kim da bun hi mo kiba buh dukan die jing die.

Eliak. I kito ki shnong kum ka Nongwar, Nongkroh, Sohsarat Mustoh bad Shela, ka long pdeng eh ka shnong Laitkynsew. Ki war te ki bun kam eh la ka thung ka tep, ka thiew ka mait. Kim don por ban buh dukan wat tang hala poh shnong ruh. Ki thied ki pet na hat Shela ne iewbah Sohra.

Ki briew ki im dap spah dap hajar byllai kyrhai ba dang plie ki iew ki hat khamtam ka khaii pateng bad ka Dacca, ka Shilot.

Kaba bun eh ka jingiadie iathied ka long u kwai, u tympew, u sohñiamtra, ki sohkwit, ki sohjadaw, ki sohphan, ki sohtrun, ki slatyrpad. Ym don shuh kawei ka jingmih kaba shu pyut ei. Ka spah ka kiew sha ki thaiñ riwar kumba kiew ki kha dohjei ha ka por lympat pylleng. Ha ki sngi hat tlang ne lyiur, ki briew haba ki la dep die jing die jan miet ki ia ap lang shi shnong shi shnong ban wan phai sha shnong. Kawei ka long ba ia shngaiñ, kawei pat ka long namar ba ki ia kit da ki spah ki hajar ka pisa ki tyngka. Ka kut ka hat ia die ia thied shuwa ban kem iong reiñ. Kynthei bad shynrang ki ia lum lang shi jaka ha basa tympew ne basa soh ban da ia kylli pyrthew la ia don lang baroh da kaba khot wat da ka kyrteng ruh ban tip shuwa ban mih ban wan noh sha shnong. Haba la kloi lang baroh ki thang la ki dongmusa da ki bun phew tylli ban imat bad shadien bad shakhmat ban lait na ka jynthuh ka btuid bad ka ur. Ki iathuh khana artad artad lynti ia ka die ka thied, ka thung ka tep, ki khanatang ki puriskam. Kiba dang dei ka por ban ialuh ruh haba don lad ki ialuh hi ba wat ka lynti ka thiep bad ka jngai na shnong ruh, ym ju kham sngewthuh ba la poi shnong.

I u khaw ha ka por tlang ba la thied ban dap hat bad ban buh lyiur bad ia ki dohka ba ki thied dap tah hat ne ban thad tyrkhong buh lyiur, ki ju phah kit noh ha kito kiba wan kit nong ne ha kiba ha iing ha sem kiba thylli jingkit ki ban poi shnong shuwa ban sep ka sngi ne shuwa ban kem iongreiñ.

U khaw ba har ki jait kum u khaw tepi, u khaw soi, u khaw moinahai, u khawsaw, u khaw kyngkshiar u byllai ha la ki dor ki dor. Ki jingbam rneng ki ju thied da u khawshira biruiñ lei lei ban ktha la shu ia dambit para bniat.

Lai phew jait ki jait dohkha. Kum ka kha shitor, kha buwar jan dap rynieng, ki khatlong, ki kha hur, kha makur, kha hyngki, kha ski, kha puthia, kha lymbshor, kha batle, kha roiñ, kha bah, kha iong, kha bseiñ, kha tynriew, kha bniang, kha tyngkra ban shu jer katto katne.

••••••••••••••••••••••

IV

Haba sngap ia ka khana i kong Eliak kumtei, i Kmie u Railaidong ia la kylli pat:-

Kmie u Rai. Kiwei kiwei pat ki para nong Laitkynsew ki ia trei ia kam aiu pat...?

Eliak Wa kong heh. Ki khaii syiar khaii pylleng. Ki don kiba plie dukan, kiba khaii dohkha, kiba ......

Kmie u Rai. Khaii syiar, khaii pylleng, khaii dohkha ... ..?

Eliak. Hooid kong heh. Ka syiar ka pylleng kaba wan die ki khar Shilot ym lah ban bam kane ka thiañ baroh. Ka dohkha ruh kum-juh. Ki war kim ju don por ban khaii pateng. Tang ki bri la jong ruh kim lah ban korbar, Ki nongkhaii na Laitkynsew ki thied ia ki syiar ki pylleng ki dohkha dohpnat, ki pynkiew shalan sha iewbah Sohra wat shaduh Laban ruh.

Kmie u Rai. Kat kane ka shnong Laitkynsew kaba la bun iing bun briew, dap lut hi kata ka khaii ka pateng ia baroh....?

Eliak. Kan leit dap lut shano tang ka khaii ka pateng. Ki war kim lah shuh ban kit ban bah ia ki jingmih jingdon la jong. Ki shu ia wer kit bylla noh. Wat ngi para nong Laitkynsew hi ruh ngi ia wer kit bylla ia ki para shnong.

Kmie u Rai. Kaba sngew pahuh pahai mo kata ka pyrthei shnong jong phi.

Eliak. Ban haba koit ba khiah, ba smat ba sting, ym iap ja te phi.

Kmie U Rai.	Sngew kwah leit jngoh pyrthei ia kata ka shnong Laitkynsew mo.
Eliak.	Yn lei ko Kong heh la-da phi leit. Sah noh tang 3 sngi 4 sngi ka la biang hi. Ne ioh phi lait kham bun sngi ruh yn lei ....haba nga doh hi ma nga.

Katba ki dang ia kren thlam thlam kumta, U Railaidong u la wan rung sha iing u da rah ruh shi pdung u khaw ba la dep dung.

Rai.......	Ko Mei .....nga la dep dung dep peh u ne u khaw.
	U buh ia u shang ha syndait u thiar. U leit rah sa ia u thlong, ki synrei lem bad kita ki para kiba nangrah ia ki prah ki shang. Ki ia leit buh ha ka dong syrdeng.
Rai.....	Ki iathuh khana byrngia aiu mo i Mei bad i Meirit...?
Kmie u Rai.	Ki khana te kiba bun. Hynrei i Meirit i ia wer ba ngin ia leit peit shnong peit pyrthei ia ka shnong ka thaiñ jong i sha Laitkynsew.
Rai.	Hangta te, kumba kwah ba thmu ma nga la slem bah. Ialam lem ia nga Mei. Ngan leit ngan bud ia phi.
Kmie u Rai.	Sngew kwah shisha phi khun lada dei ha ki por bym pyrkhing eh ki kam ki jam.
Ki para na Laitkynsew	Ia leit, ia leit. Leit sah ha iing jong ngi.
Eliak.	Sngap,, sngap Kong heh, ki khun ruh ki la ia sngew shitrhem. Ju don hi kata ka kam ka ban shu lait khlem da pyllait khnang. ? Ioh phi shu ioh jingmut kumno, kumno ban ia kha-ii pateng naduh Shella, Laitkynsew haduh Mairang, haduh Laban.
Rai.	Kam shit kam kyrang Mei rit. Ki ong kata ka ri war kaba shit kyrang, ka ba bun jing pang malaria, khieshoh...?
Eliak.	Em phi khun kam shit lhop kam shit kyrang. Phi tang shu poi ban hiar arsut na Mawmluh ....shaphang kamon phin iohi ia u lum Rangjyrteh. Phin iohi ia ka jingitynnad ba noh Ka kshaid Daiñthlen, ka kshaid Nohkalikai, ka kshaid Khapnar. Ki thie ki lawbah lawsan jong ka ri war kiba jngum jyrngam shaduh ki thaiñ Lawbah bad

Mawsynram. Shaphang kadiang pat ka thie ka pahar bah jong ka ri dkhar Shilot bad ki um ba phalang kum ki um rupa. Ynda ia pyllait por ban leit sha Mawsmai de ban leit peit ia ka kshaid Nohsngithiang, kaba da ithiang shisha ban peit.

Kmie u Rai I la khroh i Meirit. Une u Rai un sa kynshoit ia nga bad sngi bad miet.

Rai Ngan nud hi Mei ban thlia ia phi.....? Pat de te Mei ban shu set-op tang ha kawei ka jylli kan shu bthi bad met bad jabieng.

Kmie u Rai Phi la ioh sngew Rit..... u la sdang pat da ka ktien khroh. U ne un sa pnah lashai ban long ksiang ruh.

Rai. Meirit ..... ki wah ri War shato ki bun dohkha mo ban leit khwai.?

Eliak. Ko khun ......ka noh synrai ka dei ka por ka samoi khwai dohkha sha ri war. Ki don kiba leit khwai ha ki wah ha ki pung. Ki don ruh kiba leit khwai ha ki bir. Kiba khwai ha ki wah ha ki khriang ki ju ioh da ki khasaw, kha lynjri, kha shyiap. Kiba leit khwai pat ha ki pung ki ioh da ki kha lat kha smet, khaiong, u triang.

Ha khwai triang ki suh jingbam da ka doh. Ki teh ia u ksai ha u maw u ha la antad ba u triang um lah tan shuh. Ki ba la mlien ban ngam um, ki jngi ha ki pung bad ki leit wad jaka madan ha trai pung. Ki buh hangta ia u khwai. U triang u ju mih wad jingbam ha ka por miet. Haba la woh khwai mynmiet, um lah tan shuh ia u maw ba la teh sai khwai. Ynda mynstep ne mynsngi ki briew ki leit jngi. Ki loit noh ia u ksai khwai na u maw bad kito kiba na ryngkew ki sa tan haduh ban da poi ryngkew u triang. Ha ryngkew ki tan ia u triang ha u shyiap. U shyiap u dam bit ha ka um ba long teiñ teiñ halor ka met u triang baroh shi rynieng. Haba la dambit u shyiap, u triang um lah ban khih lympat shuh. Nangta ki sa tangon pyniap ia u."

Rai Dei ki nongkhwai kiba da nangbha mo Meirit...?

Eliak.	Khlem da tip da nang, ym long keiñ khun. Ha ki bir ruh, ki nongkhwai ki dei ban da tip da nang. Ki leit sah miet ba ki ong ba ki dohkha bir ki kham dait bha myn miet. Ki shait ioh ki kha hur ki kha tlong, kha shitor, ki dkar, ki kha puthia da ki shikit arkit rangbah. Ki sa wan die ha ki hat nalor ba ki la mang jyntah ialade.
Rai.	Ewwww ....kaba da sngew skhuiñ kata ka leit khwai kha puthia kha ski ba ......
Eliak.	Ka khwai kha ski ka don la ka rukom da kawei pat. Ka kha ski kam shong krem shong kroh. Ka jngi shi shi syrtap ha-poh pung. Don kiba jngi ha ka syrtap kaba hynriew pruh hapoh um na sla um. Don kiba jngi phra pruh hapoh um na sla um. Kumta la ka syrtap syrtap. Ki nongkhwai haba la teh phong ki pashat ksai ha ka jing ngam na sla um sha poh um ha ki pruh ba ia pher ia pher. Wei la dait kawei ka kha ski ha uno uno u khwai kata ka dei ba ka kha ski ka don ha kata ka syrtap jong ka jing jylliew ka um. Kumta ki sa thew pynia ryngkat ia ki ksai khwai ha kiwei pat ki ryngwiang baroh. Haba la dait kha ski kumta ... tang shiphang arphang la shu kynjut dohkha dap kit.
Rai.	Hangta te kata ka dohkha riwar ka la threw sa tang ia une u bah Rai. Phi Mei.....tang shu thoh shithi na ki dohkha riwar ngan hiar syntuid. Ngan syntin man ki wah, ki pung, ki bir.
Kmie u Rai	Haba la mon u khun rangbah te yn lei ko. Ngan kit bok kit rwiang i Mei. I bah Airom i leit peit pyrthei leit bylla kitnong sha riwar jan Laitkynsew i woh khwai da i kong Soroiñ. I wan ialam artad shaduh shnong lajong. (Pule ia ka drama 'Hir Hir mynsiem).
Rai	Ine i Mei te i ba la .....

• •

V

Ha kata ka por ngung la wan rung u kpa u Railaidong bad U Sordar na Laitkynsew.

Kmie u Rai	**Phi la ia wan ...? Shong shong ha kito ki mula. Sngew rhem bha shata sha iing syiem.?**

Sordar — Ew......phi ....ym nang shuh ban ia batai da ka ktien. Ngam pat ju lap ha ka jingim jong nga kum kane ka jingialang pyndon burom. Naduh iing haduh bar tang ka jingbeit jingryntih suda. Ko Rai ......shim buh lih kane ka doh khlieh arsong ba pynsong na iing Syiem. Shi song ia bam ha iing, shi song kin ia wan ki rangbah kham shibit ban ia jyllut pdot bad ngi.

U Railaidong u la shim ia kita ki arsong ki dohkhlieh. Ia ka song ban ia bam ha iing u la buh ha tyngiier bad ia kawei pat ka song u la buh ha rynsan ba halor eh jong ka duli kriah. Ynda la dep bam ja kita ki khun rit ki la shoh samthiah. I kong Eliak bad i kmie u Rai ki la ia rah mar iwei ia kita ki khun ban leit pynthiah noh. Sa khyndiat por de, ki shipara bad u Railaidong ruh ki la leit thiah noh bala shoh ka jingiaid lynti bad ka tamsa ka sngewbha katba kita ki kpa ki dang ia thuh khana blum blum blem blem ha kamra khmat.

Mynstep pat ynda ki la dep khreh dep khrum ki la ia leit on ia i Meirit, u Sordar bad ki khun ha motor station Mairang ba kin leit noh sha Laitkynsew. Ynda ki la wan phai na station I Kmie, u Kpa; u Rai ki bam ki dih bad ki leit sha la ki lyngkha ki risai. Ynda la jan miet haba ki la wan phai na lyngkha, la dep sum dep sleh ki ia bam ja miet. Ki la tyndep ban bam ia kata ka dohkhlieh ba wan rah na iing Syiem.

Ha ka step kaba bud u Railaidong u la khie dang kham step bad u la leit thlieh da ka wait lyngngun ia ki dieng ratap ban ioh thang dieng shet dieng tiew. I Kmie bad u Kpa u rai ki la ia mih ban leit sha pynthor.

U Railaidong u la iathuh lypa ia I Kmie bad u Kpa ba ynda u la dep pharia dieng haduh kumto shiteng sngi, te hadien noh phai sngi tiak un leit thap skei noh ha lum Thapbalit. U tang shu dep thlieh dieng u la wan rung shapoh iing bad u la leit shim ia ki khnam ka ryntieh na tyngier. Hangta u la iohi ia ka song dohkhlieh ba la tyndep ban bam. U la shim ia kata ka song dohkhleih, u la thet kti bad bam ja sngi noh. U la bam ia kata ka doh khlieh haduh ba da hun hi jrut. Ia kaba sah tam u la song biang bad u la buh de ha tyngiier. Ha dien khydiat por u la kieng la ka ryngkap, ka ryntieh bad ka wait prat mar shilliang kti. U la mih noh soit ban leit thap skei.

• •

VI

I Kmie bad u Kpa u Rai ki la ia wan phai na pynthor shuwa ban kem iongreiñ. Hadien ba la dep sum dep sleh i Kmie i la sliew ding. Ka janmiet ka la kem iongreiñ. Ynda la meh ka ding ka Kmie ka shong khud kwai harud dpei katba u Kpa pat u khreh ka dih duma. Ba sngew tmang kumno re bym don u Rai, u Kpa u la ong :-

Kpa u Rai. U Rai katta por ruh um pat wan mo Kmie ..? U ong mynhynne ba un leit thap skei ha lum Thapbalit ha kjat ka lyngkha jong u bah Rajan ba ki wan bam ki skei ia ki shylluit phan thiang, ki shylluit riewhadem.

Kmie u Rai. Yn lei phi Kpa ia dang katta por. Un nym wan miet than hi ba u bnai u dang 15-16.

I Kmie u Rai i nang shet ja katba u Kpa u Rai pat u nang piet lwar. Ha dien shi kynthei kwai ki la ioh sngew ia ka jingud ba sngew sangsot na shabar iing.

Rai Ani Meiiii ..Wow ko Mei ....wow ko Meiiiiiiii.....

I Kmei u Railaidong i la mih bluit na iing. I la lap ia la u khun ba u bat kyrshan ha u rishot shyngkup. I la shim bat na ki tyrpeng baroh arliang ....i la kylli.

Kmie u Rai. Balei khun .....balei khun ......balei kumne..?

Rai Wow Mei......wow Pa .....nga suh eh ka kpoh. Nga ....nga pynhiar ......shait shi shait da ka um. Ani Mei ani Pa nga suh ehhh.... nga sngew kumban iap.

Kpa. Ym lei lei me khun. Ym leilei me khun. Ia ia ngin da ia rung noh sha poh iing.

U Kpa u la ieng syndait na dien jong u Rai. U la bsuh kti na baroh arliang ki tohtit. U la rahpyniaid artad ia u khun shapoh iing. U la bsuh pynshah da ka kti ka mon na tyrpeng bad ka kti kadiang na ki lbong, u rah ia u Rai bad u pynthiah halor jingthiah. U Rai pat u ud pang hu hu shi huuuu.

Rai. Ani Mei ....ani Pa....nga suh eh ka kpoh....ani Meiii.......

Kmie u Rai. Kpa........kpa......khie khie kloi kloi....leit kheit da ki sla sohpriam. Kheit kiba dang lung.

U Kpa u la leit kheit ia ki sla sohpriam kiba danglung bad u la wan ai ha i Kmie. I Kmie u Rai ia la sait ia ki sla sohpriam da ka um kaba khuid. I la khlieng u wei u khiew. I la theh um hapoh u khiew bad i la tiew ha ding. Ynda la thnam ka um i sa thep ia kita ki sla sohpriam. I phon ia kita ki sla haduh ba la ih bha. I pjiar ia kata ka um ha u khiew uba kham rit. Ban khriat kloi kat ban shu syaid ban biang dih, i buh ia uta u khiew rit ha ka dabor ba dap da ka um pjah. Hadien shiphang i la tba da ki shympriah kti. Haba i la sngew ba ka um-sla-sohpriam ka la shu shit tang ban biang dih, i la ber de ka mluh khyndiat; i kieng da ka tdong siang khat ja. I la theh ia kata ka um ha ka maloi i sa leit ai ba un dih u khun.

Kmie u Rai. Khun.......khun ang ka shyntur. Dih kane ka dawai.

Rai. Awww......aww....kaba kthang byrtet kata ka dawai.

Kmie u Rai. Dih la ka dih khun ba kan jem ka jingsuh ka jingpynhiar

Mar kumta hi i Kmie u Rai i la shim ar sla ki tympew, i tah shun bad i tylliat ha lor u mawshoh jyntah. Yada la ni bha, i khrud da ka kti ia kata ka jynshoh baroh bad i thep iang bad ka um dawai ha u khiew rit. I sa theh de bad ka ngap snem kumba saw shamoit. I sa king biang da ka tdong siang khat j haduh ban da shoh kyrshop bha.

Sa shiphang U Rai u la khot.

Rai. Pa.......pa nga sam khyndew.

U Kpa u la ieng joit na rud dpei. U la pynsnohbah ia la u khun ha ki tyrpeng bad ua la ialam shabar. Sa shiphang baroh arngut ki la ia wan phai. U Kpa u leit pynthiah ia u Rai ha jingthiah. I Kmie pat i wan pyndih ia kata ka dawai ba i la khleh kyrshop sa shisien dih.

Hadien ar kyntien kwai ei ei u Rai u la khot biang.

Rai. Hmmm..........Hmmm Mei.....Mei nga thngan.

Kpa. Ko Kmie......Khie pynshim da u skam ararut.

I Kmie i la leit shim ia u skam ararut bad i la wan ai ha u Kpa u la tong lai shamoit u skam ararut bad u la theh ha ka pela. U theh ka um khyndiat bad u sa king kyrshop haduh ba u skam u la ia jam bha. Nangta u sa theh da ka um khluit. U king kyrshop hi kumjuh baroh shi pela u sa leit ai ban dih u khun.

I Kmie u Rai i la kylli:-

Kmie u Rai. Phin dih shuh khun..? Dih sa shi pela.

Rai. Keiñ shuwa phi Mei. Nga la sngew kdang, sngew tngen. Kham shipor nangta, u Railaidong u la ioh thiah jar.

Ka Kmie bad U Kpa kiba dang ia shong ap hangta ha rud dpei ba ki la sngewsuk mynsiem ba la iohthiah u khun ba ki sngewthuh ruh ba kata ka jingsuh jing pynhiar ka la jem ki sdang ban ia kren.

Kmie u Rai. Kumno keiñ kan shu leit kem suh kynsan kynsan bad ka pynhair shait shait kumto..? Tip ioh dei u ngat bih bseiñ pynban...?

Kpa. Naei un ioh bih bseiñ..? Kato ka risai kaba ym don um. Ka um dih run ki ju rah ha u klong na iing.

Kmie u Rai Ioh dei ka skai ka sabuit...? Khie Kpa khie leit tah shun leit beh skai beh sabuit ma phi.

Kpa Mano keiñ ban skai ka ban sabuit ia u haba u khlem song ja sngi ba u mih na iing la noh phai ka sngi. Un da bam soh bam pai ruh u don tang marwei.

Kmie Ka don ka sabuit kaba sah miet ruh. Mar shu ia sabuit kam khie suh khie pynhiar kumto kumto hi. Ki ong ka don ka sabuit kaba kuman. Ka khie ynda hadien haba ym don ba kynmaw shuh. Ne......ioh dei ka sabuit iap-mat samla..?

Kpa. Ka.......sabuit samla....? Don seh Kmie ka ban ia ibha samla ia u khun jong ngi haba u dang 18 snem ei ei. Kata ka briew te....kaba la ibha ruma.

Kmie u Rai. Yn leit tip lypa hi. U khun te un ju iathuh ei ei ia kano kano ka samla kynthei. Ioh ka sabuit la ka sabuit khlem da tip u shynrang.

Kpa Kam lah leh ei ei hi phi lada ka shu sabuit bam ngem.

Kmie u Rai. Wa......i Kpa. Ki ong ha shnong Mawtang ka don kata ka samla kynthei kaba i bha ia uta u rangsamla. Kata ka samla kynthei ka la leh kyntur ia u shynrang man ka por haba ia kyndhuh ia u. Hynrei uta u samla shynrang um tip ia kata ka jingmut jong ka bad namar ba ialade ruh um don jingmut ibha samla ei ei. U leh kumba leh lang

ia baroh kiwei kiwei pat ki para samla. Pynban uta u samla u kem pang ka khmat shilliang. Ka khmat jong u shiliang ka shu saw kum ka snam. Ka shu jaw ummat brep shi brep. La jynhaw da ka jynhaw ja khluit, ka tah dawai, la pynjaw da ka um daithah ruh kam jem hi. Haduh ba u la sdang byrie. Don kiba iohi kiba suba ia ka skai jong kata ka samla kynthei, hynrei kim nud saham ei ei. U jem bad u koit syndon kata ka khmat shiliang tad haduh ba kata ka kynthei ka la ioh la u jong u tnga. Don bok ia uta u samla shynrang ba ka ioh tnga kloi kata ka kynthei, lym kumta te u lah ban matlah syndon.

Kpa. Ka lah ban long ne ka bymlah ban long ruh, ym nang ia batai ia mynta hi. Ap Kmie ap haduh lashai mynstep. Ngin da ia peit bniah bha keiñ ia u Khun lajong. U la dih kato ka dawai ba ai ma phi un sa jem hi.

Kmie U Rai. Emm.......Kpa. Ka dawai kan trei kam la ka dawai. Ka jingduwai jing phirat jong phi, ka jingiasaid jong phi un ioh sngew uba na jrong. Ioh don ki 'riew sniew, ki kynja nongaiksuid, ki pihuiñ, ki nongleh lyndet kiba takor hapoh ka jaiñ kiba khlem kheiñ ia ka pop ia ka sang, ia ka sang ia ka ma, shu shem suhsat, shem kordit, shu kyrthat im im peit peit, shu ringswai kita kiba shida, kiba lui lui ki bymju tip ban pynphai kylla da kaba sniew ia kaba sniew.

Kpa. Hmmmm.........Hmmmm. U kohnguh khlieh artad ngek shi ngek. U shim lai tylli ki sla tympew kiba wan dur naduh trai u jyrnang haduh khmut jloiñ. U shim u wei u sohmyngken bad ka dongshun lem bad ka umphniangbam ha ka piris. U leit shong ha ka jingthiah ba thiah u Rai. U weng ia ka nep kat ban poi ha syngkai arsut. U tied ia ka kpoh u Rai bad ka sawa pding pding. U kyllan umphmiangbam baroh kawei ka kpoh. Nangta u sa kren:-.

"Hei mano ba skai ba sabuit ia u Railaidong. La ia ka bam ka dih, ia ka don ka em, ia ka khmut ka khmat, ia ka met ka phad, ia ki kti kikjat, iaka shyntur ia ka bniat, ia ka ryngieng ka ryniot jong u Railaidong, Hei ho u Blei u Nongthaw u Blei u Nongbuh, u la thaw u la buh ia u bynriew baroh, ka shyntur u thylliej ban da ia kren da ka ktien ia kiei kiei baroh. Lada dei ia ka bam ka dih dei ban da ia kren ia pan da ka ktien. Ne ioh don ka lait ka let, kano kano kaba tam kaba duna, dei ban da kren da ka

ktien ban ia pyni ban ia pynshai. Ym dei ban shu leh lyndet leh lyndang khlem da tip da ia ong lem. Dei ban da ia pyni, dei ban da ia kren bujai songjai lang. La shisien ne arsien, ne la katno katno sien ruh haduh ban da ia shai haduh ban da ia sngewthuh lang kdar haduh ban da iabeit, haduh ban da ia suk.

Ne, ioh don mano, ba bishni ba pihuiñ, ba u kwah rhah ba i kwah lalot lyndet ia ka jingdon jingem jong u Railaidong. Kiba kren ha lyndet, kiba peit da lyndet haba ym ioh sngew ka shkor, haba ym iohi ka khmat u Railaidong, Kim don hok ban pynpangkpoh, kim don hok ban pynsniew kpoh, kim don hok ban pynat kpoh, kim don hok ban pynat snier. Kim don hok ban pynmih ksem, kim don hok ban pynmih eit, kim don hok ban pynpang, kim don hok ban pynshitom ia ka met ka phad u Railaidong.

Hei ngan syrpai, hei ngan syrpud da kane ka umphniang ia ka kpoh, ia ka shadem jong u Railaidong ba un shong suk ki thied ba un shong suk ki jaw, ba un koit noh ka met ba un koit noh ka phad, ba un suk ha ka iaid, ba un suk ha ka ieng, ba un suk ha ka thiah ba un suk ha ka dem, Ba un koit noh ka pang ba un koit noh ka shitom, ba kam jem noh ka jing at ka kpoh, ba kan jem noh ka jingat ki snier...

Hei ho, nga shim kine laityllli ki sla tympew. Ngan syrpai ngan syrpud lai sien lai wat ia ka kpoh u Railaidong ba ma pha ka skai ka trah ka sabuit sakai, ka byrtong ka leh klep. Phan da sat salaw, ba phan nym neh ban shong, ba phan nym neh ban sah, ba phan mih noh na ka met ba phan mih noh na ka phad jong u Railaidong. Hei ho, ngan thang ia kine ki sla tympew kawei hadien kawei hapoh ding ba phan troiñ ba phan duh, ba phan phet ba phan leit noh sha la ki trai sha la ki dhuh kiba ri kiba dup ia pha ka skai ka trah, ka sabuit ka sakai. Khie leit noh sha kita kiba phan kiba kyrpad ia pha ka skai ka trah ka sabuit ka sakai. Pha dei ban leit dait pha dei ban leit trud ia la ki jong kitrai ia la ki jong ki dkhuh. Ba pham bit naduh kane ka khyllipmat ba phan shong hangne ban pynpang ban pynshitom ia U Railaidong.

Hei ho, nga shim une u sohmyngken. Ngan kyllan ngan syrpud ia ka kpoh jong u Railaidong ba phan sat ki khmat ba phan sat ka khmut, ba phan mih eitmat ba phan mih eitmut, ba phan nym neh ban shong, ba phan nym neh ban sah hangne ban pynpang, ban pynshitom ia u Railaidong. Hei ho, ngan thang ia une u sohmyngken ha ding ba phan troiñ ba phan iap, ba pham don hok ban shong ba pham don hok ban

sah ban pynshitom ia u Railaidong. Hei ho, to phet noh leit shong bad la ki trai, leit shong bad la ki dkhuh kiba ri kiba dup ia pha ka skai ka trah ka sabuit ka sakai.

Hei ho, nga shim kane ka shun ngan ruid iapom diengkper ngan ruid iapom diengphrah halor ka kpoh jong u Railaidong. Ba ioh pha wan phai dien. Phan da phler la ka khmat ba phan phler la ka khmut ba phan matlah ki khmat ban peit shun ban peit bishni, ba phan peit kwah ia ka don ka em, ia ka bam ka dih, ia ka long ryngieng ia ka long ryniot jong u Railaidong. Hei.....khie leit noh, khie leit noh, khie leit noh."

(Naduh ba u thang ia ka sla tympew haba la bthei thrum thrum, u khap da ka nap bad u bah ha trai mawpyrsiew. Ia u sohmynken ruh u khap bad buh halor ki sla tympew).

U Khap khyndiat ka dpei ding u buh lang halor ki sla tympew ba don u soh myngken. U khyliap ia kita ki sla tympew kum ka jingsong ba song ia u sohmyngken bad ka dpei ding. U bat ia kata ka jingsong bad u leit sha jingkhang ha phyllaw bah. U ieng da dien ia ka lynti bah bad u kren:-

"Phuit....Phuit....Phuit.

Khie leit noh....khie pham don hok ban wan phai ho"...(3 sien).

U sa pashat lyndet ia kata ka jingsong ha ka sla tympew.

• • • • • • • • • • • • • • • •

VII

Ynda u la dap thet kti, u wan shong ha jan dpei ban bam kwai ba ia song i mem Kmie. U khreh artad ban dih duma. Ka men kmie ka leh pyrkhat jylliew kumno re......bad ka ong:-

Kmie U Rai — Ko Kpa, ...Ynda nga la kum pyrkhat ia kato ka jingong jong phi ba ka skai ka sa buit kam don bor ban leh lyndet khyrwait lyndet. Ruh ba u khun u khlem bam ja khlem dih um sha lum.....nga kynmaw mynta ba .....

Kpa — O ine i Kmie te i ba la bun ka jingmut jingpyrkhat. Ka ei kata kaba phi dang kynmaw mynta..?

Kmie u Rai — U khun te imat u bam ia kato ka dohkhlieh ba ai u Syiem ia i hep Sordar. I hep sordar pat i ai ba ngin ia bam ha iing.

Nga kum peit mynta, nga law ia ka jingsong ka sah sa tang khyndiat. Kato ka doh khlieh kaba naduh mynshisngi.

Kpa — Ka dohkhlieh kaba la khleh piat khleh sohmyngken naduh mynshisngi...? Ka la iwjit. Bam ruh ym dei ban bam. Khlem lait, ka jingsuh ka jing pynhiar jong u ka dei ba u la bam ia ka dohkhlieh kaba la sniew kaba la iwjit.

Kmie u Rai — Ioh ka dei shisha te Kpa...?

Kpa — Nga la sngewthuh.....nga la sngewthuh. Khun ka mare. Ym ju pang suh pang pynhiar kynsan kynsan. Ka pynhiar ruh kaba shu kumba theh um na ka dong shimat. Ka dei na ka dohkhlieh kaba la sah naduh myn shi sngi. Phi i Kmie..... ki briew jan borobor ki ju kynnoh aibih ia ki dukan ja, ia ki dukan sha ha iew ha hat. Ia ki nong die jingbam, ia ki nongdie jingbam rneng bad ia kiwei ruh. Kito ki nongdie ba ki klet ne ki bynnud ruh ym tip, ki die ia ki jingbam kiba la sah armiet lai miet. Ki nongbam ki sa ioh jingpang laiphewjait, Ynda ioh pang, kit ei ka kynnoh ai bih. Ki don kiba shu iap ei bym lap shuh ban ai dawai.

Kmie u Rai — Phi Kpa..... Ia u Rai mynta te nga la tieng tyrsaiñ naduh khlien haduh tyrsim kjat ba ioh ym ia dei kato ka dawai kynbat. Wow, nga da kyiuh baroh shi rynieng. (Katba ki dang ia kren kumta, u Railaidong u la khot):-

Rai — Mei........Mei.......... nga sngew thngan.

I kmie ia la leit pyndih biang ia la u khun da ka jing dih skam ararut haduh ba u khun un da sngew hun sngew kdang. Dep nangta te i wan shong noh hajan dpei bad u men Kpa. Ki sa nang ia pur khana shuh shuh ia kane katai haduh ba u Kpa u da ong:-

Kpa — Kmie ....kato kaba phi ong mynhynne te phi ba....... ioh don ba ibha samla ia u khun jong ngi, ne ioh ba u khun jong ngi hi ruh u la iap mat iano iano. Ynda ia pyrkhat bha, ym la long mo ban ia pynwad tieh laimat ne tieh san mat noh ia u..?

Kmie u Rai — Ho oid keiñ Kpa. La dei hi keiñ. Kin ia thaw la ka iing ka sem. Ki khun ruh kin ia san lang katba dang khlaiñ ka Kmie u Kpa. Phi keiñ Kpa ba la ju long ksiang la arwat lai wat. Sngewbha pynpeit pynswar ma phi hi keiñ.

Kpa.	Ow ka jingbuhrieh buit. Ia lade pat....? Katno sien shuh phi la long mensuhsyntiew....?
Kmie u Rai	Kata te la bha bok phi u khun jong ngi. Un sa ioh i briew i ba bit ba biang.
Kpa	Ym dei tang ia ba bit ba biang. Hynrei ngin ioh pyrsa kurim da i ba bha briew shakhmoit hi keiñ. I Kmie i mensuhsyntiew..... u Kpa u ksiang......hangno shuh dang leit don kaba lait...?
Baroh amgut	Ha ha ha ha........ha ha ha ha.......
Kmie u Rai	Keiñ noh keiñ. Yn nai ia rkhie pashait than. Ioh kyndit sa u khun naba thiah.

(Yn da ki la sngap ba u khun um snym ud shuh, ki la sngewthuh ba u la ioh thiah bha bad ba u la koit, ki sa ia pynlip ding noh;)

• •

VIII

Ynda la poi ka por sdang synrai u Railaidong u la pynkynmaw ia la i Kmie ia ka jing iakren bad i meirit Eliak ban ia leit kai sha Laitkynsew. U Kpa bad i Kmie jong u ki la ia mynjur ban shah ia u ba un leit sha Laitkynsew bad ba un sah kumba shitaiew ei ei. U Railaidong u la leit ia wer ia u Parlis u bakha jong u ban ia leit lang. U Parlis ruh hadien ba u la ioh jingbit na ki kmei ki kpa jong u, u la kohnguh ban ia leit lang bad u Railaidong.

Kumta ki la ia mih na Lawjaraiñ dang step bad ki la poi ha Mairang. Ki la leit shong ha ka kali ka ban leit Laban. Ki la poi ha Laban ha ka por shuwa ban sep ka sngi. Ki la leit sah basa ha Mawkhar ka iing kaba jngai tang kumba shi pda maw na Mot phran ka jaka kaba ju ieng ki kali ban leit sha Sohra.

La shai la dang step ki la leit sha motor station Sohra. Khapngiah kali bha ha kata ka step namar ba ka dei ka sngi iewbah Sohra hynrei ki ioh hi ka jaka ban shong. Ki la poi ha Sohra imat kumba khyndai shiteng ei ei.

Ki nongwan lewbah Sohra ki la sdang poi bin shi bin. Ki briew ki wan na Laban kiba kham bun ki dei ki nongdie jaiñ. Ki khot ia ki nong kit

ban pynkit ia ki song jaiñ ba heh ba heh na motor station sha ki dukan. Ki briew kiba wan na ki shnong kiba marjan ki kit hi ia la ki jingdie sha ki dukan jong ki.

U Railaidong bad u Parlis ki ia leit peit kai ia ki basa jong ki Khadar shnong. Khadhynriew shnong. Ki basa ki dap da ki soh ba laiphewjait, ki kait syiem, ki kait shini, ki kait shyieng, ki kait khon. Ki basa jong ki Mawphu, Thied-dieng ki dap da ki shriew kar, ki shriew saw, ki phandieng, ki phan karo ki phan sawlia ba la song ha ki lamet ba dang tdem thui thui ka jynhaw khluit namar ba ki song tang mar shu iasei na u khiew phon.

Ha ki basa jing ki war, Shella, Mawlong, Tyrna, Mynteng, Nongriat, Nongkroh, Mawlong, Wahlong, Sohbar, Nongjri ki dap da ki soh ñiamtra ba sdang sawkhmut. U kwai u tympew, ki sohkwit, ki sohmyndong, ki sohjadaw, ki sohmluh, ki sohramdieng, ki sohpyrshong bad bun ki laiphew jnit phew jnat.

Ha ki dukan jong ki Nong-Sohra bad kito kiba wan die dukan na Laban ki dap tang da ki jaiñ ba laiphew rong. Ki jaiñ kynshah, ki jaiñsem ki jaiñ phuh-soh syntiew ia ki kynthei. Ki jaiñ rben jaiñ sopti, jaiñ patlun, jaiñ sut ia ki shynrang. Ki muka ki dhara ia ki theibhabriew. Ki don ki dukan ba die lang bad ki ksai ki thyrnia, ki budam , ki khulom ki let, ki kot sada, ki kot kudi, ki rangpad, ki bombula ba ymlah ban jer lut kum ki prek, jeneri iong, jeneri stem.

Ha ki dukan jong ki Nongsohrarim, Mawmihthied, Mawjrong, Mawkdok ki dap tang ki tari, ki waitbnoh, ki wait lyngngun, ki sdie, ki tyrnem, ki snar, ki shniah, ki shalyngka, ki mohkhiew, ki nampliang, ki khnam, ryntieh, ki daptari bad bun jaid ki jingpynmih ba mih na ki shlem.

Ki dukan dorji ruh ha la ka iuh kor suhjaiñ thrrr....thrrr bad la ka kynud sur jingrwai, lem bad kito kiba siaw wiaw wiaw bad sur dkhar bad sur phareng bad sur khasi.

Ki basa die dohsniang, die dohmasi bad dohkha im, kha tyrkhong ruh kiba da khuid da suba hi keiñ.

Ki khynnah skul jong ka Ramkhrishna Mission High School bad jong kiwei kiwei pat ki school ki ia iaid shait shi shait ban ia leit sha la ki jong ki school. Kito ki khynnah kiba sah Boarding ne kiba shnong basa ki wan ia kynduh ia la kiba ha iing jong ki, ne ioh wan iew ki kmie ki kpa, ki

hymmen ki para. Ne ioh ki kmie ki kpa ki phah ei ei ha kiba ithuh i thaw, ne ioh ki phah pisa pilaiñ, ne shithi ne khubor. Ki khynnah school ruh ba kin ioh bthah, ioh phah shithi kylliang sha la ki kmie ki kpa ia ki jingdonkam jong ki.

Nangta u Railaidong bad u Parlis ki la phai ban leit sha Maraikaphon ban leit peit kai ia kata ka Ropeway kaba kit jingkit da u sainar naduh Ishamati haduh Maraikaphon, Katno ka jingilyngngoh ba ki rynsan ba la shna da ka nar ha ka dur jong ka shang bad kumne kumtai pat la shu pynsdien ha u sainar ba ki iaid tyllun ki sai nar na suiñ.

Ha lynti ki la ia peit lyngngoh ia ki kynthei war Shella ba ki kit da ki khoh tyngknoiñ. Kim pat ju iohi mynno mynno ruh ia kita ki jait khoh. Ka kup ka sem ruh kaba iapher nadong shadong. Khamtam ki kynthei ha la ka jaiñpien, ka jaiñ it bad ka jaiñkap tawah.

Hadien nangta ki la sdang kem ka thngan. Te ki la ia beit ban ia leit bam noh da ka ja ha ka dukan ba die ja ki nong Sohra. Ynda poi ha khmat dukan u Railaidong u la kylli:-

Rai	Ko kong. Phi ia die ja mo hangne....?
Nongsohra	Ho-oid. Ko hep to da ia rung to da shong. Shong shong ha kito ki mula ba phin dup ia jah thait shipor. Ko bihrit to ai, pynai ko tun kato ka dabor um thet ki ba kin ia thet kine ki bah ba..... kin ia bam ja noh.
Rai.	Shane te kong imat ki ia shet ja shet jyntah dangstep dangstep pynrngap mo...?
Nongsohra	Ho-oid phi hep. Ngi la ia shet dangstep dangstep. Ka ja ka jyntah ruh kaba dang khluit lew lew. Ka dohsniang ruh ngi ia leit thied na kito kiba ot doh ban die sha iew dang step phyrngap. U Tyrso ruh uba dangkheit mynstep mynstep hi na kper shuwa ban pynmih iew.
Parlis	Kaba itynnad shnong shisha mo kata ka ri Sohra, kham tam ba ka rang ka pah synrai artad...?
Nongsohra	Ba ngan ong ma nga te hep la long kumba pynhieng Ri Sohra da ma nga ka Nong Sohra. Sngew kumba la kiew ka jingmeng kat u lum Himalaya. Hynrei .... ka Ri Sohra te kaba da i tynnad i lub shisha hi keiñ. Tang shu peit lieb

ka la khroh ka la khring ia ka khmat u bynriew. Baroh sawdong ka Ri Sohra la pyndeng kpieng la pyndeng syntiew ia ka mariang kum ha ri ki puri blei. Peit sha lum u phlang jyrngam, sha them ki khlaw jyrngam ba jngum. Sa ki kshaid rupa rymphum. Ki um ha ki wah kiba shngiam ban dih, Ki syntiew ki skud ba kham bun jait ha ka pyrthei. Ka tngit ka tngar ruh u sait u lapbah Sohra. Ki briew ruh kiba tang ka koit ka khiah lem bad ka jingwandur ruh naduh khlieh haduh shympriah kjat. Ka snieh doh kaba stang kum u snep piat ha la ka rong kait syiem. U ryndang u pdot ban nguid umbiah ruh i kum ban shu iohi ia ka um hapoh ryndang.

Parlis — Ki iong phyrnai shyieng soh manir ruh......tharai ki don hi em....?

Nongsohra — Wa.....ine i hep......iwei ar kum kito te......long kumba leit tyngkhap symbai synsar ha shpait mawsiang phatok ki syiem Sohra. Pa̋t...... Phin ia ong da kumno...? Tang ki kshaid phin peit ruh la i iapngiah kumba nga la ong. Ka kshaid Daiñthlen, ka shaid Nohkalikai, ka ksaid Latara, ka kshaid Laipatengkhohsiew, ka kshaid Nongsngithiang. Sa ki syntiew ruh, U tiew diengngai ki war, u Tiewpathai khubor, ki pakha slew ba kaweh ha ki riat, khmtam eh u 'Tiewialuh', Yn jer shuh tang ia ei mo hep...?

Rai — Ewww phi.......kaba da sngewkhring mynsiem khring dohnud kata ka shnong, ka Ri Sohra.

Nong Sohra — Awaw awaw.......kumno kumta...? Nga la klet sa ban khat ja khat jyntah. Yn khat katno hep...?

Parlis — Sngewbha khat shi shi tyngka phi kong. Khat de mar saw dkhot ka doh kshong.

Nongsohra — Ko bihrit. To ia ai ka dabor um ba kin ia thet kti kine ki bah. (Khat ja khat jyntah).

To nang ia bam noh ba dang khluit dang syaid ka ja ka jyntah, Hamar ba dang bang ngaiñ ngain. Nga la bun ktien eh ma nga kumba bthei pyrthiew. Sa shah ong hano re ba haba pyllait ktien ki nong Sohra te.....sngew kumba lada theh ia ka um ha ka ruh-syiar ka um kam jaw.

U Railaidong bad u Parlis haba ki la ia peit ia kata ka ja shityngka ki la i hun ba la dap kynton ka pliang. Hynrei tang shukhem unshit jyntah ka ja ka Ingaid bad ka sah tang shiteng pliang. Ki kynmaw ia ka jing ong mano re mano "Ka Khatja Ki Nongsohra". Ki la ia pan sa mar shi sienkhat ba kin ioh bam kdang ba ka dang jngai ka lynti iaid kjat na Sohra sha Laitkynsew. Tang dep bam ki thet kti, ki maiñ shyntur ki ñiat ruh de.

Nongsohra	Haba kumne te hep nga sngewmat phim dei mo na kine ki thaiñ ri war Sohra...?
Rai	Ho oid phi kong. Ngi ngim dei kiba na sha kane ka thaiñ. Ngi dei na ka shnong Lawjaraiñ ba ka Hima Nongkhlaw.
Nongsohra	Phi ia wan jngoh wan shang pyrthei mo haba kumta...?
Rai	Ka long artad kumba wan jngoh pyrthei ia kata ka ri Sohra ba la paw nam namar ngim ju poi sha kine ki thaiñ. Ka long ruh kumba iaid lynti artad ba ngin ia leit sha Laitkynsew sha iing i meirit Eliak. I Meirit Eliak i dei i kur trai jong ngi.
Nongsohra	I rit Eliak........i rit Eliak. Ia ito ngi shane ngi ia khot rit Eliak. Jan baroh shane ki ia ithuh lut ia i to. Halor ka spah ka phew ka don ka em, im ju sarong im ju meng. Ha la ka pnah ktien ha la ka don akor ia baroh.
Parlis	Te shuwa ba ngin ia leit noh nga....sngew hynne kumba phi ong 'U Pyrthiew'. Uta u pyrthiew Sohra bad ka shriew Mawphu te.....ka nam kaba la bna kylleng. Sngewbha pyniathuh seh kong ia ki dukan kiba bha ba ngin ia leit thied jingbam meng ia ki para kur sha Laitkynsew.
Nongsohra	Baroh ki dukan kiba bha suda hep...ki dukan kiba bha suda. Ki dukan'poi ei' ruh ym ju don hangne ha ngi. Hynrei u pyrthiew hula te ju ioh borobor na ka dukan.....ñiew saw tylli ki dukan kiba shaphang kamon tang shu mih nangne. Kiba shong dukan ruh ki dei tang ki thei samla sotti kiba ka dur jong ki la kum ka Shitulakoina.

U Railaidong bad u Parlis ki shu ia peit khlem nang ang shuh u wei ia uwei, katba ita i Nongdie dukan ja i shu wiat samrhkhie rymmuiñ.

Rai	To kata kong. Khublei shihajar nguh ngin shu ia leitnoh.
Nongsohra	Khublei ia phi hep baroh amgut. Ynda phi poi biang shane da wan rung khnang khnang hangne. Wat klet ho.

Ynda la mih u Railaidong bad u Parlis na dukan ja i bih rit ia la kylli ia la i Kmie:-

Bihrit	Ko Mei......balei phi da ong ia kito ki bah ba ki jong i Kongthei, Kong Deng, Kongduh kiba bhabriew kum ka Shitulakhoina...?
Kmie	Ki ér pyngngad ki aw......ki ér pyngngad ki aw. Thoh u babu Soso tham ha ka kot Duitara ksiar. Te namar ba ka iew ka la sdang poi ki pait nongiew shaid shi shaid, la bun ruh ki nongwan bam ja, kim shym ioh iakren pynbteng shuh shaphang kata bad ki la ia keiñ noh hangta.

U Railaidong bad u Parlis ki la lap ia kata ka dukan die pyrthiew kumba la bthah la batai ita i Nong Sohra ha dukan die ja.

Rai	Ko kong phi ia die pyrthiew mo hangne...?
Nongdie	Ho oid bah. U Pyrthiew jong ngi te uba hula tam na baroh ka iew. Phin ia thew mar katno mo bah...?
Rai	Sngewbha pyn song mar mar shi tyngka piah. Sngew bha pynsong ar song.

Ynda la dep song u Railaidong u la sei pisa ban siew da ki shipiah. Ha ka por ba u ai kumno re kumno kawei ka shipiah ka la shu syntuid na ka sla kti bad ka la hap ha ka shang pyrthiew jlang. U Railaidong u la rah khongdong ban jngoh ia kata ka pisa ha u shang pyrthiew. Ha kata ka juh ka por hi i ta i nongdie pyrthiew ia la dem ban peit ia kata ka pisa ha u shang pyrthiew. Baroh arngut u Railaidong bad ita i nongdie dukan shu ia takhuh para khlieh tdum. Ki la ia kynran khlieh bad ki shu ia peit iwei ia iwei.....ki shu ia saw kyrang hi laiñ.

I para khatduh jong ita i nongdie i la bsuh kti shapoh u pyrthiew. I la twad bad shem ia kata ka shipiah. I la kham lang bad pyrthiew bad pisa i sa sei shabar. I plied ia ka sla kti, ki hap ki pyrthiew sah satang ka shipiah. I ta i hynmen i la shim ia kata ka pisa shipiah i thep hapoh ka pla khlem da tip ia kren briew shuh. U Railaidong bad u Parlis ki la sdang ban phai ban leit noh, ryngkhat u Parlis u la phai biang sha dukan bad u

Ia kylli:-

Parlis	Ka shriew kong.....ka shriew. Ka shriew Mawphu ka shriew Thiedding phi ia don mo hangne..?
Nongdie (Duh-duh)	Ho-oid bah. Kane kaba dang shit ba la song lypa ha ka lamet.
Nongdie (Hymmen)	Shityngka piah bah.
	(Ka dor ka dei shityngka. Hynrei namar ba i la ia takhuh khlieh ha u pyrthiew shi piah i la shu kum ong kulmar shi tyngka piah).
Parlis	Sngewbha shim da kine ki lut shi tyngka mo kong. Ki shipiah te ki la ia tyngkhuh khlieh tdum. Khublei shi hajar nguh kong, ngin ia leit noh shuwa.
Nongdie (Hymmen)	Khublei.....khublei ia phi ruh baroh amgut. To khie da ia leit suk leit saiñ baroh amgut. To ia leit da ka mynsiem da ka dohnud ba suk kynjai. Don bok ba phin ia khiah krat ba phin ioh ia wan iewbah Sohra pat.
Rai	Lada mon ki Blei.....lada mon ki Biei.

Kumta ki la ia phai noh ban leit noh. Ynda la poi kumba san jam ei ei u Railaidong u phai dien ban peit shata sha dukan. U la iohi ba ita i ba ia takhuh khlieh i peit sha u. Ki ia wiat markylliang.

"Wiaw wiaw ki siaw ki rang, sawkyrang ki theisamla
Ba shlei ka aiom ksiar, ha sawdong ka ri Sohra"
La sot na ka jingrwai 'Ri Sohra"
Vol. I No. 15 Verse. 3
Khasi Folk Songs of North East India.

Haba la noh phai ka sngi u Railaidong bad u Parlis ki la mih na iewbah Sohra ban leit sha Laitkynsew da ka lynti iaid kjat. Ynda ki la hiar arsut ia u thiep Mawnluh kumba shi kyntien kwai ei ei ki la ieng jah thait ban peit shaphang kamon. Ba kadei ka sngi ba khuid ka suiñ bneng. Hangta ki la peit lyngngoh ia ka jing noh halor mawsiang jong ka shaid Daiñthlen, ka kshaid Noh Kalikai, ka kshaid Khapnar bad kiwei kiwei de ki kshaid rit na ki thaiñ u lum Rangjyrteh sha ka phud rit. O ho ho ka jingitynnad ka la pynlong ia ki haduh ban da kyn ish shi ish bun bun sien.

Haba ki phai shaphang kadiang pat ki iohi ia ki thie ki pyntha ri dkhar ri madan, pateng pateng, lyngkhot lyngkhot ki dew lynnong ba jyrngam bad ki um ba phyrnai ba ker sawdong pyllun kum ki rong rupa. Ki la peit shiphang ia ka jingtuid pyllun jong ka wah Rupatylli shuwa ba kan bsut sha ka wah Sarma, I kumba ka wah Rupatylli kam da mon ban rung sha ki um ri dkhar ba jngut.

Sa shisein pat ki hiar arsut u thiep Mawmluh haduh ban da poi ha shnong Mawshamok. Ha dukan die sha ki ia dih sha. Ki ia bam jingbam da u shira biruiñ ba wan thied na hat Tyllap hat Mawbang. Ki nongdie sha ki da pdem ia u shira biruiñ shiphang ha ka umthnam. Nangta ki sa jar noh ia ka um baroh. Ki ber khyndiat ka shini halor u shira.

Ynda la dep dihsha, ynda la dep iasong ki ai khublei ia ki trai dukan. Ka sngi la jan sep. Ki mih ban leit noh sha Laitkynsew. Ki poi ha Laitkynsew tang shu sdang ban kem iohg reiñ.

• • • • • • • • • • • • • • • • •

IX

Ka iing jong i Meirit Eliak ka don ha syndait ka iew Laitkynsew. Ha ki thaiñ nongkyndong ka iing ka la long kum ka dulan hi. La tei kynroh da ki maw ba la shoh pynpait na ki mawbah da u nembah bad ki snar. La shniah pynbeit da ki nemrit bad ki shniah da ki mesteri kiba snah kti. Ki leh sorki da kaba khleh lang la ka dew saw bad ka shun.

Ia ka shun ki thied na ki nong Laitkynsew ne na ki war ba ju thang pajwa. Ki thang pajwa ha ki por synrai, tlang ne sdang pyrem.

Ka rukon thang pajwa ka long kumne:-

Ki jied shuwa ia ka jaka pdeng bad ba kham madan ban ioh pynshong nongrim ia ka pajwa bad hajan ki mawramsong ban suk ka rah maw. Shaneng ka pajwa ka dei ka sharing ba don bun hajarki dieng ban suk ban shu bret ne pyntyllun arsut ia ki dieng shajan ka pajwa hadien ba la pyngngat bad daiñ lyngkhot ia ki. Ki lum thup ia ki dieng kumba san jam ei ei na ka phyllaw ding ka pajwa ba kham kloi ban rah dieng ha ka por ba ki thang.

Ha ka por lyuir ki briew ki leit pyngngat ia ki dieng kiba shaneng bad sha shakiar jong ka jaka ba mang ban tei pajwa, khnang ba kat ban da poi ka kut synrai bad ka tlang, pyrem, ki tnad ki la iap bad ki met diengbah

ki la iapsaw. Lada don diengiap kiba la iap lypa ki daiñ lyngkhot bad ki buh shi jaka, ia ki tnat dieng ki buh shi jaka bad ia ki dieng heh ki buh shi jaka. Kawei kawei ka thup ka kham heh ban la ka iing trep. Ki da mang ba kan dap ia ka jingdonkam ba lada tam ruh, kham tam ia ki dieng heh ki lah ban pyndon kam hadien pat. Ka jingthang pajwa kat ban ih u mawramsong ban long shun ka shim por bun sngi bun miet kat kum ka jingheh ne jingrit jong ka pajwa. Ki don ki pajwa kiba la shna ban ngiam 500 tin u maw shun (Tin umphniang bam ne umphniang sharak), ki don kiba shi hajar bad ar hajar tin. Ki ding kadei ban meh khlaiñ kumjuh ne khamkhlaiñ bad sngi bad miet. Lada ka ding ka khlaiñ khlaiñ ka tlot ka pajwa ka khaw ot.

Lada ka pajwa ka khaw ot. Kata lada phi thep mawramsong da kaba mang ban ioh 500 tin, ka pajwa khawot kan pynmih tang 50 ne 100 tin. Kata ruh ka shun phret. Ka jingduh kan long da ki hajar bad phew hajar tyngka. Hynrei lada ka shun ka ih bha, ioh nong hi halor ka jinglut jing sep ba la pynlut la haka 500 tin ne 1,000 tin. Te namar kata ki briew haba thang pajwa ki dei ban don sawngut san ngut ban bsuh dieng, khat dpei bad ban shet ban tiew kylliang kylliang miet bad sngi.

Ia ka pajwa la tei da kaba seng da kaba tei da ki maw ba la thlieh heh da ki snar. Ym da dei eh ba kin da jlih kum u maw kynroh thaw iing hynrei kat ban shong syndait haba buh pynshong. La tah sorki da ka 'dewsaw kaba ia dambit kum ka dewbyrtha haba la khleh um. Ka dur jong ka pajwa shabar kalah ban long ha ki bun rukom. Kaba pyllun, kaba sawdong, kaba laidong, hynrei kaba shapoh ka long kum ka khoh tangba ka trai hi ka lait thliew ryngheng khlem khnap. Shwa ban shna ia ka pajwa ki mang ia ka thliew ha trai ban kiew ka ding bad ban ih u mawramsong ha ki katno ki spah tin. Na kane ka thliew kan kiew ka ding ban thang pynih ia ki mawramsong ba la thep hapoh. Ha madan ki siang da ki maw kiba la thlieh jlih bha. Ki sa seng pynjrong artet u wei u maw halor uwei pat ban poi ka kynjang kumba ar pruh ei ei. Halor kine ki maw ki sa buh pat da ki mawlyntang ba rben ba kan long rynsan. Kane ka rynsan ka long ka dpei ban thep dieng ban thang. Ka lynter jong ka dpei ding kan long kumba lai ne saw pruh ba ka pyngkiang kan long kumba 3 pruh tam ei ei. Ki Mawlyntang ba shna rynsan ia ka dpei ki buh ia jngai kumba sawkti ei ei khnang ba u rnga bad ka dpei kin hap noh sharum trai dpei haba la ing ki dieng. Ka trai bad ka thliew ban kiew ding ka dei ban don hapdeng jong ka pajwa thik ban tan ia baroh ka ding kaba don ha dpei.

Haba la dep tei ia ka pajwa, ne ha kapor ba dang tei, ki wei pat ki leit tangon pynpait ia ki mawramsong kiba don hajan hajan, ki da jied ba kin

kylla shun tang shu dep thang. Ki thep ia ki mawramsong ba kham heh ha khmut jong ka thliew ha trai pajwa. Ki pynshong arted arted ia ki mawramsong ba kham rit kham rit haduh ban da poi ha tnum. Ki nongthep mawramsong ki long kiba snah bha ba ki nang ban tei ia ki mawramsong ha kata ka rukom ba u thylliej ding na trai ka thliew un bsam bad un kiew haduh tnum jong ka pajwa khlem set ei ei ruh em. Ka tnum ka wan dur pyllun kum ka jing tap jong ka trop.

Ha la dap u mawramsong haduh tnum, ki thoh sa u jyntang shynrai khlaw, u daittah, udaitot. Ki tap halor ka tnum jong u mawramsong ha ka jingrben kaba shi pruh shiteng tam. Nalor kine ki jyntang shynrai khlaw ki daittah ki daitot ki tap da ka dew saw ba la khleh um kaba rben kumba ar ne lai pruh. Ki shtah pynnep ia ki dieng dap kham ne kham heh. Ki dung thliew ia ka dew saw ba la tap kaba kawei ka thliew ka ia jngai na ka wei pat kumba shi khup ei ei.

Kaba Sdang Ai Ding Ia Ka Pajwa.

Ha rynsan dpei hapoh ka pajwa, ki la dep thep lypa ki dieng ba la iap tyrkhong. Ki thang u prew kumba shitengbah. Ynda la meh ki bsuh hapoh dpei jong ka pajwa. Ynda la meh ka ding, ki bsuh dieng iap shuh shuh haduh ban da khapngiah ka dpei smam. Kumne ki pyndap dieng bad sngi bad miet khlem sangeh ba ka jing meh ka ding ka iai sah kumjuh.

Ia u dpei bad ki rnga ding ba hap na rynsan ha trai dpei ki khad da ka tin ba la shna pynlong kum u prah bad ba ia teh skhem da ki sai nar ha u dieng dap kham kti u ba jrong kumba saw ne san pruh ban jngai na ka jingkhluit ba mih na phyllaw ka pajwa.

Ha dien ar sngi ei ei ka tnum jong ka pajwa ka sdang ban mih tdem namar ba u thylliej ding u la jliah ia u tera bad u kynshi ba la tap ha tnum. Ynda la ing ki tera ki kynshi ka ding khleh tdem ka sdang ban mih na ki thliew ba la sam ha ka dewsaw. Ynda la ing lut ki tera ki kynshi ka ding ka sa mih na baroh ki thliew ba la sam ha ka dew saw. Ka shai phar baroh sawdong ka pajwa ba ka mih ding kum ki dong musa na baroh ki thliew.

Ban Tip Kumno ka pajwa ka la ih bha.

Ha kaba nyngkong eh na ki thliew ba la sam ha ka dew-saw ba la tap ia u tnum jong ka pajwa ka mih ka thylleij ding ba khleh lang bad ka

tdem. Sa shi sngi ei ei hadien pat u mih u thylliej ding ba khleh lang bad ka tdem ba jngum kum ka sahit bneng. Kum lashai mynstep ne mynsngi ka mih ka thylliej ding kaba stem kum ka rong ksiar ne ki kjat sngi. Hynrei ban thikna ba u mawshun u la ih bad long shun baroh khoit, ki ai ding sa shi sngi ne shi sngi shiteng.

Ki ieih noh kumba 3 sngi saw sngi haduh ba ka dewsaw ka la hiar ka jingkhluit ba la lah ban ktah da ka kti. Nangta ki sa khlong noh ia ka dewsaw baroh bad bret ha shakiar jong ka pajwa. Ki ieih noh ia ka pajwa kumto haduh ba ki mawshum ha tnum kin da hiar ka jingkhluit haduh ban da lah ban ktah da ka kti. Ki sa khlong ia ki mawshun. Ki thep ha ki tin umphniang bam ne umphniang sharak ba thylli. Ki pynkit sha shnong ne shaki iew ki hat ba lah ban die, ne ba la ia boina lypa. Haba kit ha iingdong ia ka tin shun ki ju da pynshah da ka ratap ne ka byrni ba ioh phler u ingdong.

N.B.U tera bad u kynshi ki long ki kynja phlang ba mih ha khlawbah U jyntang u ia syrtap kym ka kait . U dap da ka um baroh shi tylli. Ka shim por ban ing haba thang da ka ding.

• • • • • • • • • • • • • • • • • • • •

X

Ka iing i meirit Eliak ka dei ka iing bha iing miat ba la la tap da ka tin. Ka don ka brenda ba ki buh khiew syntiew bad ka pyllaw ba kylluid ba ki thung syntiew. Ka khmat iing ki seng da ki maw haduh kum haneng syngkai ei ei nangta ki sa pynieng da ki jing khang iit. Ki rishot, ki khnong, ki rijied, ki shankhung, ka sad, ki kamra baroh ki pyndon kam da ki lyntang, ki saw dong, da ki dieng kiba bha eh kum ka diengrai, ka tylleng, sohphan.

U Railaidong bad u Parlis ki la ia mur ban rung na phyllaw iing bah. Hynrei ki la iohsngew ba ia kren thlum thlum bad sngew kumba bun briew. Kumta ki la phai noh bad ki la leit sha phyllaw iing shetja. Baroh arngut ki la ieng ha phyllaw iing shetja bad u Railaidong u la khot:-

Rai. Meirit......ko Meirit.

Eliak. Ko Sidora....ko thei.....khie khun leit plie ka jingkhang peit mano ba wan.

Sidora Oi Mei, to Mei. (I plie ka jingkhang).

Wa.....i bah Rai wa i bah Parlis.

Eliak Mano......? Ka shukren thamula kata ka Sidora.

Rai Mei rit.....Mei rit....ngi la wan. Ngi dang shu ia poi kumne

Eliak Wa ki khun.....wa ki khun.....ki khun khadsawphra.

(I shim la u sharik rit na u dieng pynieng sharak. I da ba hajan hi ban iohi bha ia ki).

"Kumno i Mei kumno i Pa ki long. Kumno ha iing ha sem baroh ki ia long".

Rai Ki ia koit ia khiah baroh Meirit. I Mei i Pa ki la da phah doh ai khublei ia phi.

Parlis Ba ki ia shait ia koit baroh.....ki sa ia phah i ngi ban wan shane.

Eliak O ki khun....o.....ki khun. Ale hangne ngan da doh ia ki khun Khadsawphra.

Kumno phi ia poi shnong haduh ban da kem iohgreiñ kunne ?.

Parlis Ba ia lapmiet ka peit kai artad na thiep Mawmluh ia u Lum Ranghjyrteh, ia ki kshaid ba noh sha ki them ri ba jyrngam ba jngum. Ia ka thie ka ri madan jong ka ri dkhar. La shu kum ia peit da ieng da ieng, artad artad khlem da kynmaw kumno ka por ka iaid. Poi ha Mawshamok ruh ngi da ia shong thait shong dih sha.

Rai Don mawshamok seh Meirit ha kato ka shnong ?

Eliak Phi tip khun....ki sahep phareng mynshuwa ki shna surok kulai naduh Shella haduh Mawmluh. Ki tap da ki mawlyntang. Ka surok ka sdang na Shella. Ka iaid na kjat shnong Mawstoh ter ter ka iaid na pdeng shnong Laitkynsew haduh ban da poi ha uto u ryndang lum jong ka shnong Mawshamok, sha khap khlieh shnong Tyrna. Na khlieh snong Tyrna, ka kiew kyllaiñ khongdong arted atted haduh ban da poi ha shnong Mawmluh.

Ha ka por ba ki tih surok kulai ha ka jaka kaba ki khot Mawshamok mynta, ki shalyngka jong ki nongtrei surok ki

lynsher ia ki maw ba saw bthuh bad ki pharait ki phliah ding. Ki tam ia kita ki maw ki sa ia kita ki maw ki sa ia kyrshut tikni ban sliew ding.

Parlis Sngew phylla mo ia ki riew hyndai.

Rai Meirit....Meirit, nga iohi na shabar....kumba don briew ha kamra khmat.?

Eliak Ki ia shongkai ki rangbah na shnong. Ki ia kren ia ki kam shnong. Ki don ruh ki kam ba iadei bad ka Hima bad u Syiem. Nga tharai ki ia tuklar shongshit ia ka jing pyniatur masi.'

(I kong Eliak ynda la shong kita ki khun Khadsawphra i hiar sha jingbuhum kaba marjan bad ka dpei, i ot la ki doh mar mar i ia thuh artad ba kito ki khunrit baroh arngut kiba wan sha Lawjaraiñ ki leit sah sngewbha bad ki kha sha Mawlong. U Parlis bad u Rai ki peit bad ki iohi ba ka doh ka don ia shiteng dabor heh. U Parlis u la kylli).

Parlis I Meirit i ot doh......Ka doh aiu ba phi thied shibun i kumba dap shiteng dabor ?

Eliak Ka doh 'niangkhlaw phi khun. Phi ia bha bok ba phi ia ioh ban tah da ka doh 'niangkhlaw ba kaba ioh shisien lano. Ko Sidora....

Sidora Oi Mei.

Eliak Thep khaw noh. Kata ka um ka la thnam ha u khiew ja. Shet tam noh lai tin bad ia kine ki hymmen de.

Sidora Hooid Mei.

Eliak Huwwwwww. Nga la dep ot kane ka doh. Ko Rai, ko Parlis da ia sum ia sait ban khuid ka tngit ka syep, ban jah thait jah jrem ba phi la ia hiar ia u thiep Mawmluh. Ka ri Khadsawphra jong phi kaba tang ka madan suda.

Katba i Meirit Eliak bad i Sidora ki dang ia shet ja shet jyntah, ki jong u Railaidong bad u Parlis ki la ia dep sum dep sleh. Kumta ki la wan ia shong kai noh ha jan dpei. Sa shi khyllipmat ka por u la wan rung u Sordar sha iing shet ja. U la kren kylli lyngngoh.

Sordar — Waaaa.....kine ki khun samla Khadsawphra du. Baroh arngut.

Rai. — Ho-oid Parit. Ngi ia wan mynta.

Sordar — Kumno ki ia long ha iing lih..?

Parlis — Ki ia shait ia khlaiñ baroh Parit

(Ki ia ieng khublei kti).

Sordar — Kata kaba sngewtynnad ba ki ia koit ia shait baroh. Ngi dangdonkam bad kitei ki rangbah ho lih. Nang ia shongkai bad i Meirit bad I Sidora. Ko Kmie.......Sngewbha ai pisa ha nga. Ngan pynsiew bainong noh ia kito ki nongkit ba ki wankit mynhynnin ia u khaw bad ki tum tam na Mawmluh sha shnong.

Eliak — Ka pla pisa ka don hapoh ka synduk ha kamra thiah. Sa shim nangto.

Sordar — Sa ia nang bam ja ioh nga ia shongkai miet kumno kumno bad kitei ki rangbah.

Eliak — Ngan ap keiñ ban pynkhat ja ia phi.

Sordar — To ho lih samla. Sa nang ia bam ja bad i Meirit bad i Sidora.

Parlis — Ho oid Parit, to Parit.

I kong Eliak, u Railaidong, u Parlis, i Sidora, ki ia shong bamja katba i kong Eliak i pynkhatja iaki. Ia lade i khlem bamja ba i ap ban pynkhat ja ia u Sordar bad ban ia bam ryngkat. Ynda la dep bam ja ki ia shong iathuh khana ia kane katai bad u Parlis u kylli.......

Parlis — Meirit......kaba shngiam kato ka jyntah 'niangkhlaw. Kumno Meirit ki ia kem ia u 'niangkhlaw..?

Eliak — Phi i khun.....ki niangkhlaw ki shong bun eh ha ki pahar jong ka ri dkhar shathie, ba heh ba iar ki lawbah lawsan, Nangta ruh ka bam ka dih ka kham pahuh ba bun ki dieng ki siej, ki soh ba laiphew jait. Ha ki por lyuir haba jur u slap ka shlei um ka ri dkhar da ki sngi da ki taiew. Ka um ka tap lut ia ki khlaw baroh. Ki 'niangkhlaw kim don jaka shuh ban rieh ban shong. Kumta ki jngi sha ki ranab lum jong ka thaiñ khappud baroh kawei. Ki nong sait mrad ba snah bha ki ju leit syntiat ban shem hangno ki 'niangkhlaw ki wan kiew na ri thor. Haba ki la lap ia ki syndien ba ki bam jingbam ha ka jaka ba hap

sohphan, sohramdieng, ne kiwei kiwei ki jait sohlyuir kum ki sohtrun, ki dyngkhong sohtrun, ki dyngkhong kait. Ki briew ki leit thap, ki bud dien bad ki sa siat da ki suloi. Lada dei ki sngi hat kum ka hat Shella, hat Tyllap bad hat Mawbang ki die ha hat haman la ki thaiñ ki thaiñ. Kum ki thaiñ Shella ha hat Shella, ki thaiñ Mawlong, Wahlong ha hat Tyllap bad hat Mawbang.

Ki nongsiat sniang ki kham ioh bun mynlyuir. Ki kham noh ia thied bha ki briew namar ba jyndong jyntah ha ka por lyuir. Sa ba ka dei artad ka doh kaba ym ju kham ioh man la ka por. Une u 'niangkhlaw ba ki ioh mynta ka por beh synrai u long u ba heh bha bad u ba sianti ba sah u wei ar bym shym ioh siat ha ka por lyiur. Ia une u 'niangkhlaw ki ioh siat i mat na ki sngi pohia. Kumta ki shu wan pyrta die ha ki shnong marjan marjan baroh haduh ban da die lut khoit.

Parlis Ki nongsiat sniang te....kiba satar bha mo Meirit..?

Eliak O kiba satar bad kiba trei shitom dukhi dukhait.

Footnote.

Ka Tikni. Ki tam ia kita ki maw sawbthuh bad ki wan rah sha iing. Ki shim ia ka wait tasam bad ki daiñ lyngkhot lyngkhot kumba sawkti ei ei. Ki leit khrud na ki diengtlai ia u rui. Ki thad haduh ban da rkhiang tyrkhong. Ki bat sbak pynshah ia u rui ha u mawshamok da ka 'tikmie bad ka' tidew-' tipdeng. Ki tied kyrshut da kata ka lyngkhot wait tasam. Ki mih ki phliah ding. U rui u kem ding. Ki tyngkhap ia u rui ba la kem ding ha ki ar tylli ki tikia. Ynda la kem ding u tikia ki sa pyrsad. Halor ka ding tikia ki buh da ki prew ba la shu khrud bad khud stang. Nangta ki sa pyrsad shuh shuh haduh ban da kem ding ki prew. Sa nang bynrap prew bad dieng kiba kham heh shuh shuh.

U Tikia. Ia u rnga ki dung ha u thlong haduh ban da long skam. Ki dung khleh lang bad ka ja. Ki khleh bad ka um bad ki khñiot kyrshop haduh ban da ia jam bha ktek ktek. Ki pynjaw ia u rnga ba la khleh halor u shylliah ba la siang da lyndang. U wei u wei u rnga u heh kat ka tyngka ei ei. Ynda la rkhiang tyrkhong ki sa lum bad thep ha u shang. Haba la khleh bad ka ja, u rnga um pra wat lada la rkhiang tyrkhong ruh. Samih ka kyrteng 'Tikia'.

U Rai u la saham samthiah lai sien saw sien. Kumta ki la ia leit ban thiah noh baroh lai ngut ha la ki jong ki jong ki kamra. Sah satang i Kong Eliak ba i ap ban pynkhat ja ia U Sordar.

XI

La shai mynstep shuwa ban bamja u sordar u la phah ia i Sidora ban leit khot ia ki samla shnong Laitkynsew kiba ju leit khwai borobor ban wan sha iing jong u. Ynda ki la ia wan u sordar u pynithuh ia ki jong u Railaidong bad u Parlis. U Sordar u la ong ia ki samla nongkhwai na Laitkynsew ba kin ia lam leit khwai lang ia ki jong u Railaidong bad u Parlis. Ki samla Laitkynsew ruh ba ki mut ban leit khwai ia lade ki la ia mynjur da kaba phuhmat phuhmut.

Ia ki khwai, ki sai khwai bad ki ryngwiang khwai kin ia ai ki Samla Laitkynsew ia ki jong u Railaidong bad u Parlis. Mynsngi ki ia tylliat jingbam khwai da u riew hadem bad u atta bad ka shini ia kito kiba leit khwai khriang khwai pung, khamtam ha ki phud jong ka wah Umiam-Mawphlang.

Ynda janmiet ki ia leit khoh ia ki shdop kait ba la kem pyut na trai ki kait ba ki shong ki wieh saw. Ki wei pat ki nang ia leit tih wieh lieh na ki jaka theh ñiut bad na ki dew shongkynrong. Kine ki jingbam khwai ki kham leit kam ha kaba khwai bir.

Katto katne ngut ki ia leit therpuit na phlang. Ynda poi ha iing mymiet ki ia law ia ki 'nepsongja ban kem ñiangkalaw ba u puit bad ka niangkalaw ki dait dohkha bad ha khriang bad hapung bad ha bir ruh de.

U Railaidong u kwah ban leit lang bad ki nong khwai bir. U Parlis u sngewkwah ban leit lang bad ki nongkhwai khriang khwai pung. I kong Eliak ia la ong lypa ba baroh ki nongleit khwai kin wan lang ha iing jong i ban ia peit ia bynta ia ki dohkha baroh katba ioh. In ap lada miet katno katno ruh haduh ba kin da ia poi lang baroh ar kynhun.

Ka kynhun kaba leit khwai khriang khwai pung ka la wan phai nyngkong shuwa thiah briew. Ka kynhun kaba leit khwai bir ka wan phai mar shi kyntien kwai hadien shiteng synia. Ka jingdait dohkha ha kata ka sngi ka long kaba la palat liam. Kiba leit khwai khriang ki ioh dohkha palat shiteng kit bad kiba leit khwai bir ki ioh jan dap shikit. Kiba leit khwai

bir ki ioh ruh bad ar tylli ki dkar kiba heh katka pliang bam ja. Ha ka por ia bynta ki samla Laitkynsew ki ong ban ia kham pynnoh ia ki jong u Railaidong bad u Parlis namar ba ki ia wan shisien shisien, wat la kyrngah ki jong u Railaidong bad u Parlis. Ia ki dkar artylli ruh kin ai sngewbha noh ha ki jong u Railaidong bad u Parlis namar ba ym ju kham iohi dkar sha Nong-Khasi.

• • • • • • • • • • • • • • • •

XII

Ha ka sngi kaba bud ki la ia shong sngi shong jah thait ba la shoh ka thait ka jrem ba wan khwai dohkha hynnin. Ha ka sngi kaba bud ia kata ka dei ka sngi iew Laitkynsew. U Railaidong bad u Parlis ki ia leit ia kit ia tynrong ia ki mardie baroh na iing i Meirit Eliak sha iew Làtkynsew ha dukan jong i kong Eliak. Ynda la wai iew ruh ki ia leit shaw mar die na dukan sha iing.

Ha ka por bam ja jan miet u Sordar um shym lah ban ia don lang ban ia bamja lang bad ki namar ba bun ki briew ba wan donkam, ba wan shongkai khamtam ba ka dei ka miet sngi iew shnong. Katba dang ia bam ja i kong Eliak i la kylli.

Eliak — Nga la iohsngew ka khubor....nga la ioh sngew ka khubor. Haw ong ka khubor aiu...?

Footnote

'Nepsongja' — Haba la iaw bha ka dop batap syrtap na ka jaka mat jong u dieng kwai ka dop ka hap noh. Ki briew ki khet noh tang ia ka dop kwai. Ki ot bad ki khylliap ban pynlong Snepsongja., namar ba ka dop kwai ka long kaba jwat. Kam kad noh kloi kum ki slamet bad kiwei kiwei ki sla. Haba ki songja ha ka dopkwai ki song lang ka ja, ka khathang, ne kha shet, khasdieh, dohthang, doh shet, dohsdieh, ka mluh, u sohmyngken, u piat ne kino kino ki jingbam tah ja ba sngew mon hi. Haba la dep bam ja sngi bad haba thmu ban leit khwai kim ju sait ia ka 'Nepsongja' ynda la dep bam. Ki kli bad ki teh pyllait jaka ban lait kumba shi kti ei ei hapoh ka 'Nepsongja. Ynda poi ha iing ki thep ha tyngiier. Ka jingsma iwbih jong ki lyngkhot lyngkhai jingbam ba sah ha ka 'Nepsongja' ki ñiangkalaw ki sma iwbih bad ki wan bam ki da shong sah hapoh ka 'Nepsongja'. Te ki briew ki sa kem ha ka por ba kin sa leit khwai.

Rai	Ka khubor aiu Meirit....ka khubor aiu...?
Parlis	Ka khubor na Lawjaraiñ ......na Khadsaw-phra...?
Eliak	Em....emmm......ka khubor na iew bah Sohra.
Parlis	Na iewbah Sohra..? Ia ngi...?
Rai	Ba ia thnam khana bad ka nongdie ja..?
Eliak	Em....emmm
Parlis	Hei ho lih Rai. Ka shkor i Meirit kaba kum ka ksing ngap. Katba wan rah um wan rah syntiew ki ngap ki runglut hapoh ka ksing. Ki khubor ba na kylleng sawdong ki rung lut ha ki shkor i Meirit.
Eliak	How to ong....mano ba ia tyngkhuh khlieh ha iewbah Sohra...?
Rai	Ja hare banshot....Meirit nga.........
Parlis	Une u Rai keiñ u leit sangoh ia ka khlieh jong ito i thei bhabriew ha dukan.
Rai	Emmmm phi Meirit ngam shym da takhuh khnang.
Parlis	Ynda la mih na dukan ruh u phai dien liak shi liak phi Meirit.
Eliak	Khlem takhuh khnang....? Peit ioh kumno kumno ba la thoh ki Blei ioh shu poi sha ka ia takhuh shyieng krung trait.
Parlis	Sngew kumban ioh bam kshong Mawphu lih bah Rai.
Rai	To ko lih Parlis wat da dung kura than eh ba nga nang jngan pat ma nga.
Eliak	Yn lei ko Rai, yn lei ko khun lada poi shong Sohra. Kham ia jan bad ia Meirit mo khun.
Sidora	Ha ha ha i bah Rai, ha ha ha i bah Rai. La ha kane ka iew bah ka ban wan ngan leit peit kai ia kata ka dukan ho bah Rai...?
Rai	Ko hep balaiñ. Phi nang bha mo ban pynshrai briew..?
Eliak	U to u pyrthiew bad kito ki shriew Mawphu phi ia thied na kata ka dukan..?
Parlis	Hoid Meirit, ho oid Meirit. Tang u Rai uba ia takhun khlieh. Nga te em....nga te em.

Sidora Ha ha ha. ..ha ha ha ha........ha ha ha.

(I rkhie shi rkhie , ki pat ki shu ia peit sammut).

• • • • • • • • • • • • • • • • • • •

XIII

La dang step ha ka sngi kaba bud, U Railaidong bad u Parlis ki la mih na Laikynsew ban leit phai noh sha Lawjaraiñ. Yn da ki la poi ha Nongsawlia ki la phai sha ka lynti kamon ban leit peit kai ia ka kshaid Nohsngithiang lyngba ka shnong Mawsmai. Ynda ki la poi ha ka jaka kaba lohi kyndiang ia ka kshaid Nohsngithiang, ki la ieng ha kynjang jong u mawsiang ba ha khlieh ka riat bah. Ki la peit iap biej ia ka kshaid kaba noh kum ki um rupa lem bun phew tylli ki kshaid rit ba noh synrap bad kadiang bad kamon jong ka kshaid bah ha duh ki mawbah mawlong ha trai jong ka riat, ka jing jrong kumba 300 sawspah pruh. Tang ki kshaid rit baroh arliang ka kshaid bah ki don palat ia ka arphewsaw tylli, kiba noh ba ryngkoh lang ha ki duh trai rait. Ha pdeng riat ha ki shakiar khlek khlek ki kaweh ki slew kum ki pakha.

Ka thie pat ka riat bah riat san ngai Ingai bad ki lawbah lawsan ba jngum jyrngam ka pynmih ia ka jingsawa hummmm hummm na ka jingnoh ki kshaid. Ki kam kham sharum bad ki kiew nalor u lum ba don ha kynjang. Ki peit sha rithor jong ka wah Surma ba shu phyrnai khleng da ki um rupa. Ki dew lynnong jyrngam ki paw lyngkhot lyngkhot hapdeng ki um rupa kum ki kper syntiew ha ki kper jong ki Syiem ki patsha ba ju iathuh ha ki puriskam. Katba kot ka khmat i kumba ka bneng bad ka pyrthei ki ia soh lang.

Ki wan phai biang ban ieng ha kynjang u mawsiang ban peit biang ia ka kshaid Nohsngithiang sa shisien. Ha kjat banoh ka kshaid ha trai eh ki don ki pung ki khriang ba shong ki khasaw ki shersyngkai bamon ki maiñ ki dohjei:-

"Khasaw shaneng sharum ki khawoit tdong
Ba shong synran ki sher syngkai bamon
Tang iano shuh ngan jer shyntur ruh ngam sngewdon"
Na ka jingrwai Weilyngksiar.

Vol. I No. 5 Verse 2
Khasi Folk songs of North East India

Ki sei la ki rumal ki khylliap bad kham khop hapoh sla kti. Ki bret shapoh riat na ka jaka ba ki ieng. Ki rumal ki her kynting biang shalor lum ha ki phlang ba jyrngam hajan ka jaka ba ki ieng maki. Ki la leh kumta bun bun sien bad man ka sien ki rumal ki wan her kynting kylla biang shajan jong ki.

Nangta ki leit jngoh ia ka khoh u Ramhah kaba heh palat ia ki piam star.

Ki iohi ruh ia ka wah Mawsmai ha kaba u Ramhah u dih haduh ban da rngat namar ba u sliang um eh ha kata ka jingioh bam ia ka bih duma sla.

Ki la phai noh bad iaid artet haduh ban da poi ha Nongsawlia. Na lynti ki iapeit kai ia ka iing ba kum ka dulan jong ki sahep missionery khristan. Ki la iohi ruh ia ka iing mane khristan presbytarian kaba i kyntang shibun ha kaba i kong Nabon iba la long i khristan ba nyngkong eh i la ju leit jingiaseng.

Shuh shuh ki la iaid arted da ka lynti Khasi haduh ban da poi ha motor station Sohra. Ha station ki la leit kylli jaka ha ka kali ban leit Laban. Bad kiba peit ia ka kali ki la ia bket ktien ba kin buh ar tylli ki jaka shong na Sohra sha Laban ia u Railaidong bad u Parlis. Ka sngi ka lajan shiteng sngi.

Ka dang don ka por sa shikyntien ar kyntien kwai kat ban mih ka kali na station Sohra sha Laban. Kumta u Railaidong bad u Parlis ki la rung shapoh iew ban ia dih sha pynlut por. Wat la ka dei ka sngi pohia ruh ki don ki dukan ba plie wei ar bad ki dukan die sha die ja ba ki don hi ki nongleit nongwan kiba ia korbar kiba ia bket ktien ia ka boina jong ka khaii ka pateng.

Ynda ki la ia dep siew dep tda ia ka bai sha bai dud, ki la ia ieng kai halor ki mawkynroh ka kynton ba hajan ka iew. U Railaidong u la peit sawdong sawkun ia baroh ka iew. U Parlis ba u peit ang um ia u Railaidong u la ong.....

Parlis	Bah Rai. Ki khmat phi peit shano kumto..? Sha dukan die pyrthiew ne...?
Rai	To ko lih.....to ko lih ....wat boi 'kaiñ pyrjong than mo ong ba sngew wit.

Parlis	Bah Rai, haba ia wan lang arngut te ngin ia leit phai lang arngut mo. Wat peit shuh sha dukan pyrthiew ioh ba ngan hap leit phai marwei sha shnong.
Rai	Phi te imat phi tip lut ia ka jingmut jong nga mo..? Ia phi......ia ngin ia leit shong noh hapoh ka kali.

Ka kali Sohra ka mih na station haba la noh phai ka sngi. Ynda la poi ha Laban u Railaidong bad u Parlis ki la ia leit pan basa biang ha kata ka juh hi ka iing ba ki ia sah mynshuwa ban leit sha Laitkynsew. Mynstep ki la ia dih sha hangta ha iing basa. Ynda ki la ia khublei ia ki trai iing basa ki la leit sha Mot Phran bad ki la kiew ha ka kali ban leit sha Mairang. Ynda poi ha Mairang ki la ia pan kylliang na ki pralok ba ia ieij ia ki kulai. Ki para lok ruh da kaba sngewbha eh ki la ai ki kulai ar tylli. U Railaidong bad u Parlis ki shong da ki kulai na duh Mairang haduh ban da poi ha shnong jong ki hi ha Lawjaraiñ.

• • • • • • • • • • • • • • • •

XIV

U Railaidong hadien ba u la poi ha iing ha la shnong; kata hadien lai sngi saw sngi u la kylla ka jinglong bak lybak na kaba u ju long mynshuwa. Borobor ka rukom peit jong u ka i kumba peit sha rngai., sha ramia, sha jngai kham sha jngai bah, Haba u thiah mynmiet i Kmie jong u i shait ioh sngew ba u kren ruma rutit..... pyrthiew....hmmmm....shipiah......hmmmm .....hmmmm...........puriblei...... shikoina...........

I Kmie jong u i la lyngngoh lyngngaiñ namar im ju iohsngew mynno myno ruh katba i kynmaw ba u khun jong i un kren ruma haba thiah. I la peit thuh bun bun sngi, hynrei ym i don ei ei kata ka ban i ñiun i shitom. Ka ja ruh u bam kumjuh hi ka trei ka ktah ruh u trei kum juh hi. Haba ia kren ia khana ruh ym da i pher ei ei. Ynda ka la khan hapoh lade ka la rai jingmut ban iathuh ban ia kren lem bad u Kpa.

Ha kawei ka janmiet haba u Railaidong um don ha iing ba u leit kai sha iing jong u Parlis u bakha jong u, i kmie i la ia kren bad u Kpa kumne........

Kmie	Ko Kpa ......Kpa. U Railaidong naduh ba u wan na Laitkynsew, nga i kumba ka jingmut jingpyrkhat jong u ka don sha jngai bah.

Kpa	Tip keiñ, ngam pat da la poi pyrkhat phi ban peit puson ia kata.
Kmie	Mynmiet haba u thiah ruh u shait kren ruma 'u pyrthiew..... shipiah..... puriblei.......shikoina. Nga la kylli na u Parlis ruh u ong ba ngan kylli hi na u Rai. Ngan kylli na u khun ruh ngam sngew nang khlem da ia kren lang shuwa bad phi.
Kpa	U Rai te un iathuh hi lada don kaei kaei kaba u mut jingmut namar nga ngeit ba lada don kano kano ka kam ba u mut ban leh un iathuh shuwa ia ngi ki Kmie ki Kpa.
Kmie	Tip kan dei ka ei mo.....kaba pyniong ia u khun kumne..?
Kpa	Nga iohi ba ka long kumne phi Kmie. U Railaidong u la samla. Kat kumba ia long lang u la dei por ban iap mat. Lada u iapmat iano iano ngin ia pynbeit breiw noh ia u. Ha ngi ki Kmie ki Kpa ngi sngew ba u dang khynnah. Hynrei lada ia dei ktein bad ka briew kaba bha ba miat te ym don jingpyrto jingbynnud ba u khun u leit iingbriew noh wat lada u dang 18-19 snem ruh.
Kmie	Kpa.....nga sngew dei phi ia kata ka jingong jong phi. Tangba kito ki ktien ba u kren ruma mynmiet nga sngew kum ki ktien Sohra. Ioh u iohi ryngkhat, ia kren ryngkhat badno badno, iano iano haba ym iohi u Parlis. U kem iapmat haba u leit sha Laitkynsew..?
Kpa	Yn lei ko Kmie lada dei i briew i ba bha ba miat ka jingim ka jing long briew man briew. Bym put don kano kano ka jingthohbria. Ka jing long briew hi te Kmie ka don ka tam ka duna. Tangba ym dei ban don ka sniew ka smeh. Lada don ki briew ki ba ong eh ba ki biang nadong shadong te nga sngew ma ban ai kurim ha ki.
Kmie	Nga sngew eh phi kpa lada u khun un poi kha sha jngai shnong. Nga sngew bynnud khun.
Kpa	Waaa....i Kmie. Phi iba kren rit mynsiem than. Peit i kong Soroiñ naduh Shella i wan bud ia u bah Airom shaduh Khadsawphra. (Pule ka Drama 'Hir Hir Mynsiem') Kam lei lei phi Kmie haba la sngewthuh ba ka iing jong u khun kan long ka ba bha ba miat kaba suk ba saiñ la shai la shi sngi.
Kmie	Te yn ialeh da kumno Kpa ban tip ia ka jingmut jong u khun..?

Kpa Ngan thoh ma nga da ka shithi ha u Marshong Sordar bad ha ia hep Eliak sha Laitkynsew. Lada jia ei ei ha ka por ba u khun u leit sha Sohra bad sha Laitkynsew, u marshong Sordar bad i hep Eliak ki lah ban ai khubor ba bha ia ngi. Ki ktien ruma aiu u kren kumto..?

Kmie U khun u kren ruma....u pyrthiew.....shipiah.....puriblei, shi-koina.

Kpa Um ju kren ruma em myn-shuwa..?

Kmie Em Kpa......em. U thiah suk thiah saiñ. Te.......kata kaba phi ong ban thoh shithi sha Laitkynsew.....yn nai ong ei ei shuwa ia u khun?.

Kpa I mynta hi te yn nai ong ei ei phi Kmie.

Kmie Ioh u sngewsih sngew jngan u khun..?

Kpa Ko Kmie.......phi la klet ne..? Dang mynno ngi ia kren ba U Kpa u dei u ksiang bad i Kmie i dei i mensuhsyntiew. Ngi ia trei ia duriap khlem patiaw iano iano ruh na ka bynta ki khun. Wat ia ki bym da ia ithuh ia mon bha ruh ngi pyniapoi shong kurim. Khamtam sa ia u khun la jong...? Ngin aiti la ka jing im. Leit dei lei lei ba ki la ia ithuh khmat lypa te Kmie ngin ia shor ksai khlem mynja. I hep Eliak ruh i bym kai ho kum i mensuhsyntiew.

Kmei Kaba dei Kpa..,.. kaba dei Kpa. Te sa pynthoh noh kata ka shithi lada phi lait por.

Kpa Ym don por balei......ym don por balei. Nga la ong ba na ka bynta ki khun ngi ki Kmie ki Kpa ngin ai wat ia la ka jingim. Ngin bah ryndang ngin bah khala ma ngi. Kumne hi ngan leit thoh noh.

U Kpa u Railaidong u rung sha kamra shongkai. U leit shim ki kot sada, u bilor sia bad u khulom u thoh ka shithi sha Laitkynsew da kumne :-

Hep Eliak bad Marshong Sordar., Dt. Lawjaraiñ
14.10.~~48~~ 53

Nga bad i Kmie ki khun ngi dap da ka jingsngewbha kaba khraw ba ngi ioh kum kane ka lad ban thoh shithi sha phi. Ngi ngeit ba u Blei Nongthaw Nongbuh u la ri ia ka iing jong phi ha ka jingbha. Ngi shane

ruh ngi ia don ha ka jingkoit jingkhiah bha da ka jingri jingsumar u Blei na jrong. Ki jong u Railaidong bad u Parlis ki la poi suk poi saiñ.

Hep Eliak nga kwah ban pyntip sha phi ba u Railaidong naduh ba u wan na shato, u kylla long u ba pher na ka jinglong kaba mynshuwa. I Kmie i ong i kumba u pyrkhat iaei re ia-ei sha rngai bah. I Kmie i la swar bun rukom hynrei ym lap dien ei ei. U khun pat u shu sawkyrang.

Mynmiet haba u thiah u khih u pisa. U kylla sha ka diang sha ka mon. Ngi la dum jingmut bad sngew pisa mynsiem shi bun eh. U Railaidong u la dap 18-19 snem ei ei. La dei ka por ban ia pyrkhat noh kumto kumto shaphang jong u. Lada don ki khubor hamsaia ba phi da ioh sngew ba ki long kiba shisha na shato sha Sohra bad Laitkynsew, da kit khia ban swar ban tohkit ma phi na dong sha dong. Sngewbha da kit khlieh ma phi bad lada donkam ba ngin wan shato ruh ngi kloi. Lada ngin donkam ban wan shato thoh da ka shithi shane sha ngi khlem tud.

Ngi ai khublei ia phi ia u hep Sordar bad ia ki khun de. Ngan pynkut noh. Nga ngeit phi la sngewthuh.

Kiba kynmaw ieit bad burom ia phi,
Kmie, Kpa u Railaidong.

Hadien ba ki thoh shithi sa na Laitkynsew, la wan u wei u briew sha iing jong i Kmie u Railaidong, ha Lawjaraiñ. U briew uba ki ieij ki shaniah baroh ki nong Lawjaraiñ. Ka kyrteng jong u la ju khot u Lamantor. U Lam u la leit ha jingkhangbah jong i Kmie u Railaidong bad u la khot 'Ko kong Kmie u Rai, Kong Kmie u Rai. Ynda i la thie bad i mih bad plie jingkhang u Lamantor u la ong......

Lam.	Kañe ka shithi i ai i kong Eliak ha motor station ha Laban hynne mynstep.
Kmie u Rai	O i hep Eliak i wan Laban seh..?
Lam.	Ho oid phi. I ong ba i la wan ap nong shane la ar step lai step hynrei im ia shem satia, te mynhynne mynstep i ai ha nga.
Kmie u Rai.	To da rung seh bah Lam.... rung da bam kwai shi kyntien.
Lam.	Em phi ia mynta shisien. Nga ia beh sha iing ba i men Kmie ki khun i kheit sohmyngken bad i khlong phan. Ngin ia jied mynta ban pynmih iew lashai. To ia phi...... ha iing

jong phi bga la sngew kumba ha iing la jong. Ngan sa rung pat ha kawei ka sngi.

Kmie u Rai. To kata, sa da rung khlem pep keiñ ha kawei pat ka sngi.

I Kmie u Railaidong i bat ia ka shithi ha ka kti. I da sngewkwah eh katta katta ban ioh pule noh ban tip aiu i hep rit Eliak na Laitkynsew i thoh khubor. Hynrei im sngew dei ban plied ia ka shithi khlem da don ryngkat u Kpa u Railaidong. Da ka jingsngew pisa mynsiem ia la leit tyngkhap ia ka shithi hapoh ka syngkhlieh. Tang shu wan u kpa na risai i la ieng joit naba shong bad i la iaid stet sha kamra khmat bad i la ong...

Kmie u Rai. Ko Kpa....Kpa....ka wan poi ka shithi na Laitkynsew. I wan rah i bah Lamantor. I ong ba i ai i hep rit Eliak ha Laban ha Mot phran.

Kpa. Haw am hangne ngin ia pule noh shisyndon. Sngewbha wan rah kato ka sharak hangne ha jan.
(U la tar ia ka envelop. U la sei ia ka shithi bad u la plied ban pule.

Kong heh, Kongrangbah,

Laitkynsew
24.10.[illegible]

Ngi dap da ka jingsngew kmen kaba khraw ban ioh pdiang ia ka shithi jong phi. I Sordar lei lei i da sngew lyngngoh hynrei i dap da ka jingkmen suda. Nga ngeit kane ka shithi kan lap ia phi baroh shi iing hapdeng ka jing koit jingkhiah bha. Ngi ruh shane ngi ia koit ia khiah bha.

Kaba phi thoh shaphang u Railaidong ka long kumne :-

Kaba nga tip thikna ka long ba u Railaidong bad u Parlis ki ia leit thied pyrthiew ban wan rah meng shane na kata ka dukan ba die pyrthiew ki nong Sohra kiba dang sotti bad kiba da bhabriew shisha shisha keiñ kum ki puriblei, ka Shitulakoina. Kawei na kita ka hymmen nyngkong kaba bhabriew tam eh ka song pyrthiew bad ka shim pisa na u Railaidong. U Rai u sei pisa da ki shipiah. Ha ka por ba ai kawei ka shipiah ka hap noh ha u shang pyrthiew. Ha ka por ba ki ia dem jngoh ia kata ka pisa shipiah kaba hap ha u shang pyrthiew, kata ka thei bhabriew ka la ia tyngkhuh khlieh bad u Rai tdum. Ka khana shane sha ri war ri Sohra ka la par sawdong.

Kane ka khynnah ka la pule haduh class IX ha Ramkhrishna Mission High School ha Sohra. Ki ia buh ar dukan ha ka sngi Iewbah Sohra. Ha ka sngi Iewbah Sohra kane ka khynnah ka ju pan noh shiteng school na u Headmaster ban iarap ia ka die ka thied ia ki Kmie ki Kpa ban ioh ia kyrshan kham sbun ia ki arngut ki hymmen kiba leit pule college sha Calcutta. Ka la leit ruh sha Calcutta arsien lai sien bad ki hymmen. Ka iing jong ki kaba dap ba biang bad kaba ym don jingthoh bria ei ei ruh em. Na ki shipara baroh kato kaba ia tyngkhuh khlieh bad u Rai ka long kaba kham nep ka jabieng ha ka pule kot bad ruh ha ka korbar kha-ii pateng. Nga la da leit swar hi dalade, nga iohi ba ka mon ka dem shaba ia tyngkhuh khlieh. Lada phi ia pyrkhat kumto kumto ia u Railaidong te.....ka skum ka biang eh hangne ha Sohra. I Sordar i mut ban wan shato, lehse nga ruh ngan wan lang ban wan bud ia i ban ia kren ia ka kam u Rai de. Nga ngeit phi la sngew thuh.

Khublei ia phi ia i Kong ruh bad ia ki khun.

Kiba kynmaw ieij ia phi bad burom.
Rit Eliak bad i Sordar.

XV

U Railaidong u dang wan na lyngkha ha kata ka por ba ka Kmie bad u Kpa jong u ki dang ia kren ia ka khubor jong ka shithi ba poi na Laikynsew. U la wan sha khmat phyllaw bah. U la iohsngew ia ka jingiakren bad ka dohnud jong u ka la shu dap shlei, shu kyndeh. U la iaid phai noh sha kper iing bad u la leit ieng ha kynton kper haduh ba un da sngew jem kata ka jingkyndeh. Sa shipor u la rung shapoh iing u da buh ha ka jaka buh ia u mohkhiew, ki wait, ki lyngka. U Kpa u la khot ia la u khun bad u la paring na kti ban shong syndait khop. Nangta u sa ong:-

Kpa — Ko Rai, khun, i Kmie i iathuh ba naduh ba phi wan na Laitkynsew ka jingmut jingpyrkhat jong phi, ka rukom peit khmat ka i lam sha jngai bah. Mynmiet phi ju kren ruma ia u pyrthiew, ka shipiah, ki puriblei, ka shikoina. U khun jyllun lymphuiñ jong ngi, ioh phi iap mat iano iano shato...?

Rai — Nga, nga phi Mei phi Pa ngam sngew nang ban ong ba......

Kmie — Iathuh khun, iathuh ha i Mei i Pa jong phi. Phi la dei hi ka por samla ba kmen ba hai hai sadhai. Ym dei ban bynñiaw ei ei ruh em.

Rai — Mei, Pa, nga dang sngew khynnah eh. Hooid nga don jingmut ia i wei i nong Sohra ba nga iohi ha kato ba nga leit sha Laitkynsew

Kpa — Dang sngew khynnah..? Kmie dang sngew khynnah u khun jong ngi. U la palat 19 snem. U tmaiñ ruh u la jah ka jingsaw briang. La dei phi khun ban ia pyllait noh ka tyngkhap tohtit ia phi.

Rai — (Wiat samrkhie). To mei, to Pa wei phi la sngaptip ma phi. Ngan kohnguh ia ka jingstad bad jingialam jong phi. Tangba ngan ia pynpoi khubor kumno keiñ sha Sohra haba tang ia ka kyrteng briew ruh ngam tip..?

Kpa — He he he, he he he. Kumta keiñ khun. Phi la kren ha ka ban kiew kyrdan kum u rangkynsai shisha. Nga bad i Mei jong phi ngi la thoh shithi sha i Meirit Eliak. I la jubab ba ka don tang ka jingbha suda sha ka liang Sohra. I Parit Sordar ruh i mang ban wan shane ha kine ki sngi. I meirit Eliak ruh lehse i lah ban wan lang. Haba phi la noh ka mon kumta te khun, ngin ia pynkhamti ha i Meirit Eliak ban bujai mensuhsyntiew.

Rai — Hooid Pa, hooid Mei.

Kpa — Ko Kmie, une u khun rangbah jong ngi te u ba la da pynhun ia ngi ki Kmie ki Kpa.

Kmie — Hooid phi Kpa. Ale hangne khun ale ngan da doh kyrkhu kyrdoh ia phi.

Kpa — To kata ngin sa ia ong ia i Meirit Eliak ba in da peit lem ia ka bha ka miat nadong shadong.

Rai — "Ha suiñbneng peit khynraw
La phriang jarut ka miaw
Ba kwah khot kiaw khot kthaw
Ngan don bok to ia pam daw"

La sot na ka jingrwai 'Kynjai Ri Sohra'

Vol. II No. 24. Verse 3. — Khasi Folk Songs of North East India.

U Railaidong u la ong ia i Kmie bad ia u Kpa ba un leit shaw ia i Meirit Eliak bad ia u Sordar na Laban syndon. Hynrei ba ym tip thikna ia

ki sngi la shu ia beit noh ban ap haduh ba kin da wan hi ma ki sha Lawjaraiñ. U Rai um sngew lah ap shuh. U la shu khih mynsiem, kyndeh dohnud hapoh lade marwei marwei miet ban sngi.

Ynda la wan poi i Meirit Eliak bad u Sordar; ha kata ka miet hi ki la ia kren pynbeit ba i Meirit Eliak in leit ia kren ia duhai ban pyniapoi sha ka shongkha shongman. I Meirit Eliak i la iathuh ruh ba ka kyrteng jong ita i thei nong Sohra i dei i Lakimon Syiem. Ki kmie ki Kpa na ka liang kynthei ruh ki ia mon ban pyn ia poikha ia i Lakimon bad u Railaidong ba ki shaniah tylli eh ia i kong Eliak. I Lakimon ruh i la shoh ka jingieij bad i pyndem ia la ka mon ha ki Kmie ki Kpa ban ai ia la ka jingim baroh lut ha u Railaidong ban long u tnga jong i.

"Khadduh ba la thoh la dei ka shyiengkrung
Jingieij na sha jngai ia dohnud ka la dung
Ia la ka jong ka mon ka nguh ka pyndem
Khadarbor ban wan pynroi ka iing ka sem
Ka aiti ia la ka jingim haduh ba kut
Shim baieij jong nga, shim ha ban da lut".

La sot na ka jingrwai- Poetry 'Rangli' No. 24. Verse. 13.

Khasi Folk Songs
of
North East India.-Vol. II

Kumta i kong Eliak bad u Sordar ki da leit ia kren la pynbeit nadong shadong bad ka liang jong ka iing jong ita i kynthei (Lakimon Syiem). Da kaba sngur ba shisha, da kaba khuid ba tlem ki la ia mynjur baroh arliang ban wan ialam ia u shynrang (Railaidong Marpna) ban pyniaithuh briew bad ki kmie ki kpa, ki kur ki jaid jong ka liang ka kynthei.

Ka Hima Sohra bad ka Hima Khadsawphra ki long kiba ia jngai bah na mih ngi sha sepngi. Kumta ki la ia pynbeit ruh ba ha kata hi ka sngi kin ia pyniatehktien. Ki da pynbeit jingmut ruh ban ia buh noh ia ka sngi ha kaba kita ki samla sotti kin ia pynhiar synjat. Na ka liang u shynrang un leit u Kpa bad u kñie Rangbah lem bad u Sordar Laitkynsew. U Parlis uba ia ieij thep mynsiem bad u Railaidong bad kumjuh ruh kum u samla un leit lang ban synran samla ia u Rai. Ki la ia pynbiria sammut ruh ba ioh kumno re kumno u Parlis ruh un ioh boh jingieij.

Ynda ka liang shynrang ka la poi ha Sohra ha iing jong ka liang kynthei, u Kñie Rangbah na ka liang kynthei u la pdiang sngewbha ia ki

baroh u da kyrpad palei ba kin sngewbha ban rung shapoh iing. La ai jaka shong ia ki ha ki shuki, ki mula thri ba la da khreh don burom kyrpang shi katdei.

I Lakimon i shong ha ka kamra ba la ker syndait bad kata ka kamra ba ki shong ban ia kren ki Kpa, ki Kñie na baroh ar liang. Ha lade i la pyrkhat marwei marwei kumne:-

"U ksiang ba phin phah ngan da nguh arti arjat
Bad i Mei i Pa, ki long Kñie ia kren ryngkat
Nga pat ha kyndong saw kyrang ki ngab marwei
Dohnud kaba kmen, ka kyndeh nga tip balei"

La sot na ka jingrwai 'Ngan Ap Tang la Phi'.
Khasi Folk Songs of North East India. Vol. II. No. 12 Verse..2.

Kñie i Lakimon. Nga u Kñie Rangbah jong i Lakimon Syiem nga pdiang sngewbha ia phi baroh kiba la ia wan na ka liang u shynrang. Haba phi la ia wan kumne, phi ia wan da kaba suk ba saiñ, da kaba khuid ba sngur..?

Kñie u Rai. Hooid ngi la ia wan da kaba suk ba saiñ bad da kaba khuid ba sngur.

Kñie i Lakimon. Nga ainguh ia u Blei Trai kynrad u Nongthaw u Nongbuh ba baroh ki jingthmu ba ngi don ha kane ka kam jong ngi kin poi ha ka jingbha jingmiat nadong shadong. Ka kam kaba ngin ia pyndep mynta ka long ka jingiateh ktien hapdeng u Railaidong Marpna bad ka Lakimon Syiem. Nga u Kñie Rangbah na ka liang ka kynthei nga ong shai da ka jingtipbriew bha ba ymdon ka wit ka wa, ka sang ka ma, ym don ka jingthoh dak, ym don ka jingthohbria ia ka Lakimon Syiem haduh mynta ka sngi ha khmat u briew bad ha khmat u Blei.

Kñie u Rai. Nga u Kñie Rangbah na ka liang u shynrang nga ong da kaba skhem bad ba tipbriew shynna ba u Railaidong Marpna haduh mynta ka sngi um don kano kano ka wit kawa, ym don ka sang ka ma, ym don ka jingthohdak, ym don ka jingthohbria ha khmat u briew bad ha khmat u Blei.

Kñie i Lakimon. Khublei shihajar nguh ia phi u Kñie Rangbah jong u Railaidong Marpna. Kumta haba la ia kren da kaba shai da kaba shynna. Haba i kynthei ruh i kongnguh mon

sngewbha ba u shynrang ruh u kohnguh mon sngewbha ban ia poi sha ka shongkha shongman da ka jingiatip, da ka jingiamynjur lang jong ki Kñie kur baroh arliang bad ki kmie ki kpa, ka la dei ba ngin pyniateh ktien mynta ka sngi ia u Railaidong Marpna bad ia ka Lakimon Syiem. Ngin ia buh ruh mynta ka sngi ia ka sngi pynhiar synjat. Mo Kñie Rangbah u shynrang..?

Kñie u Rai. Khublei shi hajar nguh ia phi u Kñie rangbah na ka liang ka kynthei. Ngi la ia kren da kaba shai da kaba shynna. Hooid ka la dei ba ngin ia buh noh ia ka sngi ban pynhiar synjat.

Kñie i Lakimon. Nga khot mynta ia ka Lakimon Syiem ba in wan hangne ha khmat jong ngi ki Kñie, ki Kmie ki Kpa bad ki kur ki kha ba ia don lang hangne ban pdiang ia kane ka jutang ka juban; ka jingiatenktien ban poi sha ka jingiashongkha jingiashongman bad u Railaidong Marpna.

I Lakimon Syiem ba saw kyrang ki ngap, jyllieb ki btin ki syngken haduh ban da poi hangta ha kamra. Baroh ki ia ieng. Ynda la shong i Lakimon Syiem ki sa ia shong baroh.

Kñie u Rai. Une u dei u Railaidong Marpna.

Kñie i Lakimon. Kane ka dei ka Lakimon Syiem.

Ka Lakimon Syiem bad u Railaidong Marpna. Kat kum ka aiñ ba la buh da u Blei u Traikynrad, u Nongthaw u Nongbuh uba la thaw ia ka longkynthei, uba la thaw ia ka longshynrang. Da ka jingmon sngewbha jong phi baroh arngut. Da ka jingiatip lang, da ka jingia mynjur lang ki Kmie, ki Kpa, ki kur ki kha na baroh arliang kynthei bad shynrang kiba don hangne bad ki bym don lang ruh, ia u Railaidong Marpna bad ia ka Lakimon Syiem ba phin ia poi sha ka ia shongkha shongman. Mo Kñie Rangbah u shynrang..?

Kñie u Rai. Hooid. Da shisha.

Kñie i Lakimon. Kumta naduh mynta ka sngi phi ka Lakimon Syiem phin dei shuh ban peit shaneng, phim dei shuh ban peit sharum phim dei shuh ban peit sha ba lait, phi dei shuh ban peit sha lyndet ia uno uno u wei pat u briew. U Railaidong ruh naduh mynta ka sngi um dei shuh ban peit shaneng, um

dei shuh ban peit sharum, um dei shuh ban peit sha lait, um dei shuh ban peit sha lyndet ia kawei pat ka briew.

Ka Lakimon Syiem kan sngewbha ban ai ia ka kti kamon hangne bad u Railaidong Marpna ruh un sngewbha ban iai ia ka kti kamon hangne.

Ki Kñie na baroh arliang kynthei bad shynrang ki ia pynbat lang ia ki kti kamon kynthei bad shynrang. U Kñie Rangbah na ka liang kynthei u da duwai kyrpad.

Kñie i Lakimon — A Blei Traikynrad u Nongthaw u Nongbuh ia ka man shynrang, ia ka man kynthei, ia ka long shynrang ia ka long kynthei. Ai ba kine baroh arngut, ka Lakimon Syiem bad u Railaidong Marpna kin bat ia kane ka jutang haduh ba kut ka jingim jong ki.

Kñie u Rai — A Blei u Nongthaw u Nongbuh to ai ba kan long kumta.

(Da ka jingbthah jong ki Kñie na baroh arliang kynthei ba shynrang u Railaidong Marpna u la pyndeng ka sati synjat ia ka Lakimon Syiem. Ha kata ka por hi la shon dur ia kine baroh ki jingpyndepkam da u Parlis lem bad u nongshondur ba la pynbeit da u Headmaster jong ka Ramakhrishna High School Sohra).

"La dep iateh ktien saiiong ktien saisaw
To shut la ki bniat, khawai bah ho khynraw
Artylli ho lok ban pynlong kawei
Dei ka Duwan Hok kaba im ha rympei"

La sot na ka jingrwai Rangli (Shempap). No. 34. dkhot.14
Khasi Folk Song of North East India. Vol. II.

XVII

la ka sngi pynhiar synjat la ia mynur lang ba ka dei ban long ha ka 24 tarik u bnai Naiwieng. Ki la kheiñ ruh ba u 'Naibneng ha katei ka sngi un long dang 14 miet. Ha kine ki sngi pyllun bnai ruh ym ju kham slap katba ju tip ki tymmen. Na ka liang u shynrang ki la ia pynsngew jar jar para Kñie (Shynrang bad kynthei) ba artylli kin ai sniang ha kata ka sngi pynhiar synjat, wat la na ka liang kynthei kim shym pynpaw ei ei ba ki khmih lynti, hynrei ki la shu pdiang sngewbha. La ia beit ruh ba na ka

liang shynrang kin wan on ha ka sngi pynhiar synjat san phew ngut ei ei bad ynda la dep pynhair synjat, la dep bam dep dih u paid ba bun un leit phai noh. Kin sah noh tang 4 ngut ban sa wan phai pat ha ki sngi ba hadien.

Hadien katto katne sngi ba u Railaidong u la wan phai na Sohra haba la ia dep iateh ktien, u la pan jingbit na i Kmie bad u Kpa ba un leit kai sha Sorha sha iing i Lakimon. U la iathub ruh ba un wan phai noh ha kajuh ka sngi hi namar un mih na Lawjaraiñ un leit sah basa shimiet ha Laban. Un mih na Laban da ka kali step un poi ha Sohra dang khyndai-shiphew baje bad un mih pat na Sohra ban wan phai da ka kali shibajeshiteng-ar baje. U la iathuh ruh ba un da thoh shithi shuwa ia i Lakimon. Kumta u Railaidong u la thoh ka•shithi kumne:-

Baieij jong nga Lakimon., Dated Lawjarain
14-8-1948.

Naduh ba nga mih na iing jong phi ka dohnud jong nga ka dapmiar tang ka jingieij bym lah shuh ban thew tarajur. Nga sngew ba tang kawei ka dohnud jong nga tang kawei hi ym sngewlah shuh ban thep ban phylliew ia ka jingieij jong phi. Ka Jingieij Ba La Kyrkhu. Katta katta nga sngew kmen nga sngew hun pynban kham katta katta nga sliang nga thrang ban iohi ia phi marjan eh. Haba nga pyrkhat nga iohi ia phi kumno ba phi peit lieb ia nga, phi wiat rieh ia nga ha kato ka sngi ba iateh ktien. Ki shympriahti ba khih lyngkhum jong phi. Ka dur ba bhabriew tam ka phalang hanga haba phi shong ha kato ka shuki thri; haba phi ieng-iphuh, haba phi iaid pynnoh jem la ki kjat ban shah shon dur. Nga phohsniew ba ki puriblei ki pynteh da ki thapniang ksiar kham shalor ia ki lyoh jong ka kshaid Nohsngithiang. Nga la thaw kane ka jingrwai ba la mih na pukri jong ka dohnud jong nga na ka bynta jong phi i baieij ba la kyrkhu.

"Thiah thiah suk baieij ko bathiang i jong nga
Kat haba phi don hangta
Da kynmaw ia nga phohsniew markylliang
Ban sah ki jingieij ba thiang.

1. I dur jong phi nga buh ha khlieh jingthiah
Ban peit ngan klet nga ju ngiah
Shuwa ban thiah nga du wai nga da doh
Thiah suk ba jingieij ka la shoh.

2. Ngam sngew lah shah shuh khlem da iohi ia phi
Wan noh wan noh phi ki sngi
Wan rah ia i baieij jong nga wan rah noh
Ba hangta jingieij kan ia snoh."

Khasi Folk Song
Of
North East India Voll. II, No. 8

Ngam sngew lah shah shuh. Nga da thrang dik dik ban iohi ia phi. Nga thiah nga shong, nga iaid nga ieng shu long kumba rah rngai ka lyer jingieij naduh khlieh haduh ki shympriah kjat. Ngan wan ba ieij ngan wan peit ia phi wat tang lieb ruh nga la hun. Ngan wan ha katai ka lewrit ka ban mih khlem pep shisha shisha.

U ba iej ia phi da ka dohnud tylli,
U Railaidong.

XVIII

I Lakimon ruh naduh kata ka sngi ba la pyniatehktien hi im tip im sngewthuh kumno ka iaid ka por. Man ka teng i khlem ju nang thiah mynmiet shi ia shai. I shu dem pyllup ha ka syngkhlieh, i kylla thiah kadiang kadiang, kamon kamon, i thiah lyndang, i dem khyrdut. Bunsien i sa iohthiah haduh ba kan da wan paw ka dur jong u baieij jong i U Railaidong. Kham khah khah haba i shong die taiñ ha dukan i ju shoh samthiah, kren ruma ra....Raiiiii. Ki hymmen ki para haba ki lap kumta kim ju kyrsiew ne ong ei ei haduh ba in da kyndit hi. Ki paralok, ba ia jan eh, ba ia ieij eh haba ki lap teng teng ba i Lakimon i long kumta ha dukan die taiñ ki ia pasiaw O ho ho, i Lakimon sotti te i da long sotti shisha ha ka rynieng bad ka dohnud'. Khamtam kito kiba dang ia ap hok ia u Moina ksiar ban wan rung ha ka Panjira ksiar.

Ha kawei ka janmiet ba rang ka suiñ bneng bad phriang jarut ka miaw ha sahit bneng, i Lakimon i shong ha ka mula heh ha shakiar iing. I peit iap biej ia ki phlang ba jyrngam ba syrpud pyn kylla kadiang kadiang, kamon kamon halor ki syntai lum jong ka kshaid Latara bad kaba Iapkhnai; i la iohsngew ba khot pyrta iwei na ki para jong i 'Thei Laki..... Thei Laki' ita i para i da mareh stet kdam kdam sha kata ka jaka ba shong i Lakimon. Tang shu iohi ia i Lakimon i la ong khamjam "Peit ka shithi.... ka shithi" i rah kham haneng tyrpeng mar pyrshah ka shkor bad ka beh kaweh ka

Iyer ia kata ka shithi, ka shithi ka shu kylla khwep khwep kum shi nuid ka pakha slew ha shiteng riat. Ka jingkmen kaba la shlei diar haduh ba ki la ia ai ia shim ia kata ka shithi da kaba ia kdup ia kynthih haban da jan ia kyllon baroh arngut.

Mar shu shim ia ka shithi i Lakimon i la phah noh ia i para la jong sha iing. Tang shu leit i para i Lakimon i la shong kyllaiñ myngngor halor u phlang. I la plied da sbun kti ia ka envelop. I la sei ia ka shithi bad i la pynbeit ia ka jingkhylliap. I la peit ha kjat eh jong ka shithi bad i la iohi ia ka kyrteng u Railaidong. I la kdup ia ka shithi ha shadem arti bad i la lait hi ki ktien; 'Oooh....ooohh....Ko Railaidong, ko baieij nong nga'. I la pule hun, bun bun sien ia ka shithi khlem ngiah. Katba nang pule ka nang kiew ka jingieij ha ka khuri jong ka dohnud haduh ban da dap shoiñ ha ki rymmiang.

Kadei ka por janmiet ba shoh ki kjat sngi ba phyrnai rong ksiar ia ki lum ka ri Sohra bad ia ki phlang ba jyrngam lir lir. Ha ki riat jong ka kshaid Latara bad ka kshaid ba Iapkhmai ki ieng ki san ki dieng ba swang. Ki lhuh ki jngum ki jyrngam. Ka Iyer batemon batesi ka kynoi ia ka pyrthei mariang. Ki syntiew ki sdud ki phuh bad ki pynher ia la ki jingiwbih. Ki simsyiem, ki jalyeit, ki simdiengbai, ki sim rynniaw, ki kyndor, ki jyllop, ki kyrkhaw, ki kainiang bad baroh ki jaitsim ki pyiar la ki thapniang ba ki sum ki sad bad ki rwai ki pynmih la ki sur ba sngewbha ban pyndap shoiñ ia ka mariang da ka jingsuk jai bad ia ka shkor u khun bynriew da ka jinghun ki Ñiangkalia, ki Ñiangkongwieng ki rwai jam sngewtynnad halor dieng.Kane ka dei kata ka por kum ba da kyrkhu na ki bneng ha kaba i Lakimon i pule ia kata ka shithi samla. Ym don shyntur ban ia batai ia ka jing itynnad tam, ia ka jingilub ia u syntiew ba phuh biang por ba la dei por ban sien - "U Tiew Ialuh".

Katba i Lakimon i dang bat ia kata ka shithi ha la shadem ki jaw bun jrop ki um ha ka shithi bad ha ki kti. I la tba ia la ki ngab, i la sngew ba ki jhieh. Ki ummat ka jingieij ba shisha, ki ummat ka jingkmen ba shisha ki jaw khlem tip.

I Lakimon i la thep ia ka shithi ha plapoh shadem. I la ieng na kaba shong kyllaiñ mongngor. I la wan rung shapoh iing ban iathuh ha la i Kmie baieij eh jong i. Pat de i Kmie im pat wan iing ba i dangleit sha Nongsawlia ba i leit ban ia kheiñ pisa pilaiñ bad ki mahajon kiba i shait ia die ia thied pateng. I Lakimon i shu la dap mynsiem dap dohnud kdup

kdup ba i da thrang eh ban iathuh noh ha la i Kmie. I la shu iaid khlem don jingmut na kawei ka kamra sha kawei pat ka kamra, sha phyllaw iing, sha kper iing khlem da sngewthuh sngewthaw shuh. Ba i la sngewlwait i la wan shong ha ka shuki kor suhjaiñ, kymai.

Tang shu ioh sngew ba la wan i Kmie i la ieng joit na ka shuki i la leit sha kamra bah ba i don i Kmie bad i la ong 'Mei Mei nga la ioh ka shithi, nga la ioh ka shithi". I Kmie i la kylli 'Phi la ioh ka shithi khun..? I Lakimon i la jubab 'Ka s-hithi na Khadsawphra, i ong ban wan shane'. I la ai ia ka shithi ha i Kmie la jong ba in pule. I Kmie pat i shuwiat samrkhie sngewbha rymmuiñ bad im shym la pule ia kata ka shithi samla. I shu kylli na la i khun la jong ia kaei kaba la thoh ha kata ka shithi. I Lakimon i la ia thuh de ba u Railaidong un wan peit bad wan ia kynduh ia i Lakimon ha katai kawei pat ka lewrit. I Lakimon i la panjingbit na la i Kmie ban thoh jubab sha u Railaidong. Ynda la ia kren pynshongnia bha, i Kmie i la shah ia i Lakimon ban thoh shithi sa uta u ban sa wan long pyrsa kurim.

Ha kata ka miet hi i la klet ban bam ja miet. I la pyndep thoh ia kata ka shithi jubab sha u Railaidong haduh palat shiteng synia.

Rai baieij, ko baieij eh jong nga, Khliehshnong,
Sohra.
~~14.11.1948~~

Nga la ioh pdiang ia ka jingieij. Ka jingieij ba don ha ka shithi jong phi. Phi la pynkup pynphong ia nga tang da ka jingieij ba shisha, ba shida bad ba nylla naduh u ñiuhkhlieh haduh ki tyrsim kjet. Ym don ktien ha ka pyrthei ban batai lut ia ka jingieij ba rhem kaba don ha ka dohnud jong nga ia phi. Ki kyntien jingrwai jong phi ki la pyndap ia ka dohnud jong nga da ka jingieij, ka jingieij ka ban iai sah baroh shirta, ka jingieij ba la kyrkhu. Nga phla ha phi ba nga ruh nga da thrang shisha shisha dik dik lano ba kan poi ka sngi ba ngan ioh shong ioh sah ban phi shirta. Da ka jingieij bym lah thew tarajur ia phi nga thoh kine ki kyntien:-

1. Jingim ka jong nga long suda da ka pyrthei
la phi tang ia phi ngan iai ap phi don haei
Ko b'la thaw u Blei kyrpang ba la buh bynta
Nga la biang ka por ale wan shaw noh ia nga.

Ref:- Ngan ap tang ia phi haduh ba phin wan bad nga
Shijur ngin iaid lang haduh ban da kur ki rta
Haduh ba jingiap kan da pynkhlad noh ia ngi
Lawei ngin ia shem pat ha ka wei pat ka Ri.

2. U ksiang ba phi phah ngan da nguh arti arjat
Bad i Mei i Pa ki Longkñie ia kren ryngkat

Nga pat ha kyndong saw kyrang ki ngab marwei
Dohnud kaba kmen ka kyndeh nga tip balei.

3. La dang step ngan nguh ia u Trai Nongthaw Kynrad
Khadduh jinglong samla sngi pynhiar synjat
Haduh shympriah kti jong nga phin pyndeng sati.
Ngi la long kawei met mynsiem jong nga bad phi.

(La shim na ka jingrwai "Ngan Ap Tang Ia Phi". Khasi Folk Songs of North East India. Vol. II No. 12).

Ko baieij jong nga kane ka jingieij hangne ka long tang i umthiang barit tam eh kaba shong syngwar ha ka duriaw bah jong ka dohnud jingieij jong nga ia phi.

Sa wan baieij sa wan khlem pep. Ngan ap tang ia phi ha katai kawei ka lewrit ka ban wan. Tang bad phi ka don ka bneng.

Nga ieij lut tang ia phi.
Lakimon Syiem.

I Lakimon ia la khyliiap ia ka shithi i da bniah bha ba ka jingkhylliap kan nym ban ia ki dak kiba don hapoh ka shithi. I la sei ka envelop na synduk kaba ha khmat ka don ka dur u syntiew rong dohnud. I la shim sa ki 'tiewdiengngai ba la tyrkhong bad ba sma iwbih. I la thep ia ki tiewdieng hapoh ka envelop. Nangta i sa thep ia ka shithi hapoh ka envelop bad i sa tah ia ka envelop. I la buh lang ia ka shithi bad ka shithi ba thoh u Railaidong. Ha ka por ba i thiah, i thiah da lyndang i da bat baroh arliang 'ti ia kita ki shithi ha shadem.

U Railaidong tang shu ioh ia kata ka shithi na i Lakimon u la kdup ha la shadem. Hadien nangta u sa pule. Ynda u la dep pule u la thep ha ka pla sopti shadem. Da ka khmat ba phuhsamrkhie u la mih na iing bad u la leit ieng ha kynjang ha shakiar iing ba u la da shoh kata ka jingieij janger. U da phai khmat sha ki thaiñ ka ri Sohra. U sngew kumba u iohsngew ba i kren i Lakimon ia kita ki ktien 'ngan ap tang ia phi........ngan ap tang ia phi ....ngan ap tang ia phi. U peit sha suiñ bneng, ka lyer ka beh bad ka rah ia ki syrtap lyoh ha suiñ bneng ba phriang jarut ka miaw.

U khlem iohsngew ei ei ba ha kata ka por hi i Kmie bad u Kpa jong u ki la iawan peit pynthor bad ki ia kit la ki diengiap mar mar shikit. U Kpa u da tynrong ar-laitylli ki dieng rishot ba dap kham kti ban shna sem

blang. Ki la iohi ia u Rai ba u ieng hangta ha kynjang. I Kmie i la khot pyrta:-

Kmie.	Rai, Rai.......balei phi ieng lyngngoh marwei hangto khun..?
Rai.	Nga la ioh ka shithi, nga la ioh ka shithi na Sohra. (U phai bad u iaid stet sha ki).
Kpa.	Ia, ia ngin da ia kren lang hapoh iing.
	(Ynda la rung ha iing bad ba la ia shong jah thait jem jai).
Rai.	I la thoh shithi na Sohra bad i la ong ba kam lei lei lada nga leit ia shem ia i ha katai kawei ka lewrit ka ban wan. Ngan leit ho Pa ho Mei..?
Kpa.	To leit khun leit. Da sumar kyndong ia la ka akor ia la ka burom namar kin lehnoh ei ki laiphewrong, kin leh nohei ki jaiñ ba phong haba ka burom kam don.
Kmie.	Ka akor kaba tam khun, ka akor kaba tam.
Rai.	Ngan ialam ia i hep Dapti bad i hep Shahak ruh mo..?
Kmie.	Hooid keiñ khun, kin tang iohi ia kawei pat ka pyrthei ia kawei pat ka mariang jong ka ri Sohra. Lait ruh ka shong set up lang hangne ha ka pahar ia jong.

XIX

Na ka bynta ka sngi pynhiar synjat, haba ki la ia kren, ki la ia thir ia thaiñ bha ha iing jong i Kime i Lakimon ki la ia rai da ka ba sngewthuh shai kdar ba nalor ki kur ki jaid ki kha ki man baroh khlem da klet iwei ruh; ki lok ki jor yn da khot ruh ia u Syiem Sohra, ia ki myntri bad ia ki Sordar khlem da tyndep iano iano ruh. Arngut ki kñie pdeng jong i Lakimon kin ai khubor antor ia u Wahadadar Shela ba un wan khnang iem bad san ngut ki nongbud ban shngaiñ. Putet ruh kin da leit khot ia u Headmaster ka Ram Khrisna Mission High School Sohra lem bad arphew ngut na School ba kin ia wan lang. Kin wan de ki nongshondur na School hi.

Na ka liang u shynrang ha iing i Kmie u Railaidong ki la ia pynbeit ban leit on pynhiar synjat sanphew ngut ei ei ban ngiam shi kali heh. Ki la ia shim wai kawei ka kali heh na ka bynta kata ka kam. Ka khawai dawai bad ka shad ka kmen, ka rwai ka siaw ha iing u shynrang ha kata ka miet te kaba da kylluid lan bad ka ia kodom baroh baroh haduh ban da jan riew syiar.

Ha ka step shuwa ba kin mih i Kmie u Railaidong ia la khot ia la ia la u khun ban shong syndait bad u Kpa. I Kmie i da kren da sneng puramit ia la u khun kumne:-

Kmie. Khun, nalor ki jingsneng bad halor ki jing puramit jong i Mei i Pa ba phi ju koh nguh naduh ba phi dang tip briew, nga kwah ba phin da kynmaw dngong ia kine ki kyntien jong i Mei shuwa ba phin mih na iing jong i Mei i Pa jong phi ban shimti ia ka briew ban tei ia la ka long iing long sem kaba man bha. "Wat ju ktah kti ia ka kynthei shibor. Ialam ia ka borobor".

(Ka la shim kynthup ar'ti ia ki ngab. Ka la dem la ka khlieh halor ka khlieh jing u khun bad ka la kyrkhu ia u laisien. 'Khu khu khu.... khu khu khu ......khu khu khu. Ka la pynsleh umphniang ia la u khun).

Kpa u Rai. Ko Rai ko khun jong ngi da kynmaw ba ka jinglong rangbah briew ba shisha kam shong ha ka jingheh rta, ka jingnang thoh nang pule bad ha ka spah ka phew. Ka shong khamtam eh ha ka jingtip briew tip Blei, ka jingstad bad ka jingshemphang bad ka jingkitkhlieh. (U la kdup ia la u khun u da thap met pdik pdik na ingdong).

Na Mairang ka kynhun leit on pynhiar synjat ka la mih dang shu sdang saw ka suiñbneng.... Ka kali ka la kiew arted shaphang Laban. Ynda la poi ha Umdiengpun ka la phai sha ka lad kadiang sha ka surok ban leit sha Sohra. Ka surok sha Sohra ka iaid lyngba ia ka Mylliem, Kyrdemkhla, Mawkdok, Mawjrong, Sohrarim, Laitryngew ter ter ia kiwei pat ki shnong haduh ban da jan poi ha shnong Sohra.

XX

Ynda u paid nongleit on kurim u la jan poi sa kumba 2 ne 3 mer na Station Motor Sohra, Kila sangeh hangta. Shaphang kamon arsut ka don ka wah duid ba tuid halor mawsiang pyndem madan. Ka um te kaba da khuid khlir khlir hi. Ban peit ha ki pung shyngoid ia ka dur la jong ruh lah ban iohi baroh shi rynieng. Ha kata ka um sngur ki ia sait kti sait kjat, ia bta khmat bta khmut. Ki sa ia bujli ia ki jaiñ ki nep, ki ia nam ia beit haduh ban da i hun hi keiñ. Ki sa ia leit ban rung biang de hapoh ka kali ban poi ha motor station Sohra. Naduh ba dang shong hapoh kali hi ki la

Ia kynhoi ir shi ir "Hoi kiew..... U Nongleit kurim u la wan.. u Nongleit kurin u la wan" ba la ialam khmat da u bah Parlis :-

Parlis:- To ho to baroh baroh-Hoi kiew u Nongleit kurim u la wan" Tang shu hiar na ka kali u bah Parlis u la kren jam:-

Parlis:- Hei ho baroh u Nongleit kurim u la wan. To ia pyllait lynti ho....to ia pyllait syngkieng ho....u Nongleit kurim u la wan.....Hoi kiew....hoi kiewww.

Haba la hiar na ka kali ha madan, la ap lypa ki nongwan shaw na ka liang ka kynthei kiba da kylli tip briew:-

Liang Kynthei:- Khublei ......khublei.....phi la ia wan baroh na ka liang u shynrang..?

Parlis:- Khublei......Khublei. Ngi la ia wan baroh.

Na ka liang kynthei ki la ia song kwai, ia kren sngewbha. Ki da ia song kwai khlem da klet wat tang ia iwei ruh.

Liang-kynthei:- Sa shi sien pat khublei....Khublei. Ia ngin ia leit sha ka iing jong ka Nongleit kurim.

Parlis:- (Baroh ia iaid artad). Hoi hoi hoi.....hoi kiewww... Hei ho to sngewbha da ia pyllait lynti.... to da ia pyllait syngkieng. Hei ho baroh to da ia ieng ha pajih sha kadiang sha kamon ba un iaid u Nongleit kurim....Hoi kiewww.......

Ynda la poi ha madan phyllaw iing ka kynthei:-

Kñie Rangbah ka kynthei:- Khublei khublei. Phi la iawan baroh na ka liang u shynrang..?

Kñie Rangbah u Shyrrang:- Khublei khublei. Ngi naka liang u Shynrang ngi laia wan baroh.

Kñie Rangbah ka kynthei. Katno ngut baroh phi la ia wan ..?

Kñie Rangbah u Shynrang Ngi la ia wan sawphew ngut.

Kñie Rangbha ka kynthei. Phi la wan da kaba suk ba saiñ..? Ym don jingwit, ymdon jingwa...? Ym don ka woh nia ym don ka woh dong...? ym don ka sniew ym don ka smeh..?

Kñie Rangbah u Shynrang	Ngi la ia wan da kaba suk kaba saiñ. Ym don kano kano kaba pyrkhang. Ym don kano kano ka jingwit ka jingwa. Ym don ka sniew ym don ka smeh.
Kñie Rangbha ka kynthei	To ai ba u Blei traikynrad un pyniai long kumta. Sngewbha..... sngewbha ban ia rung noh shapoh iing.

Ka iing i kmie-u Kpa ka Lakimon ka long ka iing bah iing san, ka iing dulan ka iing paki. Ia ka kper baroh sawdong jong ka iing la pynkhuid arsien lai sien ba tang iwei i saphit phlang saphit kynbat ruh ym da iohi shuh. Ia ka phalor iing ki da shna da ka khilon ba la pynpur da ki jyrmie ba don lang bad ki sla ki syntiew ba phuh i iap ngiah, ba ki da leit thoh khnang naduh ki riat ba hajan Mawphu bad Thiedding. La nang pynitynnad shuh shuh da kaba sur pynbud sa da ki syntiew ki sla kot dudi ba la ot shrong. Ha ka rong dohnud jong ka rangpad ki la khap shrong dohnud ar tylli kiba heh bad kiba da wan dur lyoiñ. Baroh kawei ka brenda ki la suh pyndait lang da ki rangpad ba la khap oh dur ban phew rukom. Ki rong rangpad balieh, basaw, bajngum, ba stem ba jyrngam ki phalang phyrnai khlek khlek.

Ha poh iing ha ka kamra ba kin shong ki Nongleit kurim ha ka shuki kaba ngiam kylluid ban shong arngut ha khmat u atoskhana ki datap bad suh pyndait da ki dhara ki muka rong ba kynsai, ki ribon bad ki syntiew ba tlem rong.

Ha ka liang kamon ba in shong i Nongleit kurim la buh ka shuki ba la tap pynskhem da ki jaiñ khor jaiñ khriam ba un shong u Kñie Rangbah jong ka liang ka kynthei. Ha ka liang ka diang ruh la buh kawei ka shuki ba la pynriam pynbiet kumjuh ban shong u Kñie Rangbah u Shynrang. Nangta shrak la pynbeit sa kiwei pat ki shuki, ki mula bad ki ben ban shong lem de ki Kmie ki Kpa jong ki kur ki jait, ki kha ki man, kiba ha iing ha sem, ki tymmen bad ki lok ki jor. Ynda la rung hapoh iing na ka liang shynrang, i Lakimon Syiem ba i dei iba stem saw ka snieh doh bad ki ngab, tang shu iohi ia u Railaidong i la nang saw kyrang shuh shuh ki ngab haduh ba i kumban pait pdang ka snieh doh.

U Kñie rangbah i Lakimon u la khublei arti ia U Knie rangbah U Railaidong, ia u Railaidong bad ia baroh kiba wan on shong kurim. Ha ka

liang kamon i Lakimon i shong i synran kynthei bad ha ka diang u Railaidong u shong u synran jong u Railaidong.

Ynda la shong u Railaidong, baroh kita kiba don hapoh kamra ki sa ia shong ha la ki jaka jaka shong kiba da shu ia wiat samrkhie rymmuiñ hi. Katba ki ba don habar ka kamra ki ia knieh ban ioh khongoid na jingkhangbah, jingkhangiit bad nawei nawei katba lah ban jngoh khlieh.

U Ieng u Kñie Rangbah ka kynthei.

Kñie Rangbah ka kynthei.	Nga u Kñie rangbah na ka liang kynthei nga pdiang sngewbha ia phi baroh ki bala ia wan na ka liang u shynrang.
Kñie Rangbah u Shynrang.	Nga u Kñie rangbah na ka liang u shynrang nga pdiang sngewbha ia ka jingpdiang sngewbha na ka liang i kynthei.
Kñie rangbah liang kynthei.	Mynta ngin ia pynkyntang noh iakane ka jing-shong kurim jong u Railaidong Marpna bad i Lakimon Syiem.

Naduh ba dang sdang ka pyrthei. Kumba la thaw kumba la buh da u Blei Nongthaw da u Blei Nongbuh. Kumba u Blei Nongthaw u Blei Nongbuh u la thaw pynlong ia ka longbriew ia ka man briew. U la thaw ia ka man shynrang, u la thaw ia ka man kynthei. U ba la thaw ia u phniang uba u khunbynriew un nang kha un nangroi pateng la pateng. Kane ka long ka aiñ Blei kaba skhem bad kaba shynna. Da ka jing ia shongkurim hapdeng u shynrang bad ka kynthei yn sa pynkha shuh shuh sa ia ki khun, sa ia ki ksiew pateng la pateng.

Mynta hi ha kane ka sngi, ha kane ka ia, ha kane ka por u Railaidong Marbna bad i Lakimon Syiem kin ia ia poi sha ka jingiashong kurim. Da ka jingiatip lang, da ka jingia kohnguh lang, da da jingia mynjur lang jong ki Kmie ki Kpa, ki Kñie ki Syngken na baroh arliang; shynrang bad kynthei. Ba kine baroh arngut, u Railaidong bad i Lakimon ki laia pyndem la ka mon ba khuid ba shida ban ia shimti ban ia ai ti iwei ia iwei pat ha ka jingim jong ki. Ba ym don kano kano ka jingwit. Ba ym don kano kano ka jingwa. Ba ym don kano kano ka jingthohbria. Haduh kane ka khyllipmat. Kane ka jingiapoi shongkurim kine arngut ka long kaba sotti, kaba khuid, kaba shida. Kaba kyntang.

U Railaidong Marbna mynta un pyndeng ia ka Sati ka synjat ha ka shympriahkti i Lakimon Syiem.

(Ynda la dep pyndeng Sati).

Kane ka sati ka synjat ba u la pyndeng u Railaidong ha ka shympriakti i Lakimon Syiem ka la pyndep ia ka dustur. Ka Ieng ruh ka dak ka sakhi kaba pynskhem ha khmat u Blei bad ha khmat u briew ba u Railaidong bad i Lakimon ki la ia long shi tnga. Ki la ia long kawei ka doh kawei ka snam naduh mynta hi. Haduh ban da kut.

Rangbah Shynrang.	A Blei Trai kynrad, U Nongthaw, U Nongbuh. Ngi pan, to ai ba kan long kumto. Ta iai nang kyrkhu mame Blei ba kin im suk im saiñ kin roi kin par.

(Shong Baroh Arngut Ki Kñie-Shynrang-Kynthei).

I Kmei i Lakimon i wan pynsleh umphniang ia ka shyrneng bad ka shyllangmat u Railaidong bad ia i Lakimon ruh. I da buh kti halor khlieh jong ki baroh arngut ia da dem kyrkhu kyrdoh lai sien laiwat. Nangta sa wan ki syngken, ki kur ki jait, ki kha ki man ban khublei ban kyrkhu ia ki nongshongkurim. (Shynrang bad kynthei). La sdang artad ka jingiasong kwai ia baroh. Ka jingiadih duma ki rangbah rangsan. Hum hum shu sawa ka sur briew bad hapoh iing bad habar.

Ynda sa shiphang, ki Nongleitkurim, ki synran bad kiba ha iing baroh katba ngiam jaka ki la shah kynto ban leit ieng hajan phalor ban shon dur ba la pynbeit khnang bad kyrpang da u Maharaj-Headmaster Ka Ramakhriahna High School, Sohra. Ka suiñ bneng kaba khuid kdiar kdiar, hangne hangtai phriang jarut ka miaw. Ka sngi da ki kjat sngi ba jem ksiar ka shoh ia sawdong ka ri Sohra.

Sdang sam sa ka ja ka jyntah, ka doh ka kah, ha kham nyngkong ia kito kiba wan rwing da ka kjat na ki shnong ba marjan ba kin dup ioh leit phai ban poi shnong shuwa ban kem byrngut. Kat ban da dep ka khawai ka dawai ia baroh, ka sngi ha sepngi ka la sah sa tang shiteng ka khangai, Ha iing ha man la ki kamra ki ia thang da ki sharak pom. Ha ki kut sawdong jong ka iing ki ia tbeh ia thang da ki bun phew tylli ki dongmusa.

Haba la kut ka kem ongreiñ, la khreh pat sa ki nongwan on kurim ban leit phai noh, lait satang kito kiba dei ban sah. Sa shisien pat ka khublei ia khlad ka ia piam ia doh, khlem sngewlah shuh ban ia khlad. (Hynrei ka don ka banse). La dep khreh lypa ka ja ka jyntah ba la song bam meng na ka jingkhawai shongkurim . Sa u kwai dap pla dong bun tylli ban bam lynti ki nongwan on shong kurim.

Ki liang kynthei ki la wan on haduh ka kali ha Motor Station Sohra ha la kti bad ki dongmusa. Haba ka kali ka la iaid. Ki ia khublei kaweh da ki kti bad ki dongmusa haduh ban da lait iohi ki khmat.

U Railaidong bad i Lakimon pat...?

"Haduh shympriah kti jong nga phin pyndeng sati
Ngi la long kawei, met mynsien jong nga bad phi"

Artylli Ho Lok Ban Pynlong Kawei
Dei Ka Duwan Hok Ba Im Ha Rympei.

Books By The Same Author

1. Ki ktien thaingsnah (Poetry)
2. Ka Persara ki Sur Khasi ha ka Toniç Solfa Notation 1982 (Approved Khasi MusicText in the Institution of Art and Culture, Government of Meghalaya.
3. - Do - Revised Edition - 2000
4. Hir Hir Mynsiem (Rural Drama)
5. Langtati (Rural Drama)
6. Khasi Folk Song of North East India - Vol. I
7. Khasi Folk Song of North East India - Vol. II
8. Khasi Music A Peep